

فارسی گستری ایرج افشار در جهان

۱۷۱-۲۹

چکیده: ایرج افشار را با عناوین علمی پرشماری می‌شناسیم؛ ایران‌شناس، کتاب‌شناس، نسخه‌پژوه، مؤلف، مصحح، فهرست‌نگار، پژوهشگر و مدیر نشریات گرانسنگ ایرانی. او در هر کدام از این تخصص‌ها سرآمد زمان بود و در همه آنها می‌کوشید فرهنگ ایرانی و زبان فارسی را گسترش دهد و برتری بخشد. اما پژوهشگران به جنبه‌ای از دانش و کاوش او کمتر پرداخته‌اند و آن کوشش او در گسترش زبان فارسی در جهان است. این جستار می‌کوشد تا بینش، تلاش ایرج افشار را در شناخت و شناساندن آموزش زبان فارسی در جهان بکاود، این کاوش را بر اساس یادداشت‌های او در تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی در مجله بخارا انجام می‌پذیرد.

کلید واژه: آموزش زبان فارسی در جهان، ایرج افشار، تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی

The Spread of Persian Language in the World by Iraj Afshar

Nafiseh Raisi

Abstract:: We know Iraj Afshar with numerous scientific titles; Iranologist, bibliographer, manuscript researcher, author, proofreader, cataloger, researcher, and editor of Iranian precious magazines. In each of these fields, he was the master of the time and in all of them, he tried to expand and excel in the Iranian culture and Persian language. But scholars have paid less attention to one aspect of his knowledge and exploration, and that is his attempt to spread the Persian language in the world. This article tries to explore Iraj Afshar's efforts in recognizing and introducing Persian language teaching in the world. This research has been done based on his notes in Iranology of Bukhara Magazine.

Keyword: Persian Language Teaching in the World, Iraj Afshar, News and Excerpts from Iranology

إيرج أفشار ودوره في نشر اللغة الفارسية في العالم
نفيسة رئيسي

الخلاصة: اشتهر إيرج أفشار لدينا بالعناوين العلمية العديدة، فهو المتخصص بالدراسات الإيرانية، والخبير بالكتب، وعالم النسخ الخطية، والمؤلف، والمصحح، والمفهرس، والمحقق، ومدير المجلات الإيرانية المعتمدة. وهو في كل واحد من هذه العناوين علم من أعلام عصره، وحيثما كان فهو يسعى لنشر الثقافة الإيرانية واللغة الفارسية وترسيخ مكانتهما.

ومع ذلك فإن المحققين قلما تحدثوا عن جانب مهم من جهوده ونشاطاته العلمية، ألا وهي جهوده في نشر اللغة الفارسية في العالم. وهذا المقال يسعى للتعرف والتعريف برؤية إيرج أفشار وجهوده في تعليم اللغة الفارسية في العالم، معتمداً على سلسلة خواتمه التي تنشرها مجلة (بحارى) تحت عنوان تازها و ياره هاى ايرانشناسى (= مقتطفات من جديد الدراسات الإيرانية).

المفردات الأساسية: تعليم اللغة الفارسية في العالم، إيرج أفشار، تازها و ياره هاى ايرانشناسى (= مقتطفات من جديد الدراسات الإيرانية).

ایرج افشار باور داشت زبان فارسی یکی از بنیادهای اساسی معرفی و شناخت هویت ایرانی است. از این رو گسترش و آموزش سامان مند، ژرف نگر و بنیادسنج آن را به خصوص برای غیرفارسی زبانان در شناخت فرهنگ ایرانی نقش آفرین می دانست. تلاش او در گسترش زبان فارسی در جهان گویای آن است که باید برای زندگی، پویایی و شادابی زبان فارسی از دو سو گام برداشت؛ از یک سو در نیرومندی، ساماندهی و به روزگانی آن نزد گویشوران و اهل زبان کوشید و از سوی دیگر در گسترش، نمایش و توانمندی آن در میان غیرفارسی زبانان برنامه ریخت. این نوشتار می کوشد دانش و کنش ایرج افشار را در گسترش زبان فارسی در جهان بشناساند.

از ایرج افشار بیش از ۳۰۰ کتاب و ۲۰۰۰ مقاله و یادداشت باقی مانده است که گوناگونی و تنوع آنها این طور جلوه می دهد که او در زمینه های پراکنده ای کار کرده است، اما با بررسی موشکافانه آنچه با قلم او و به کوشش او انتشار یافته است، می توان دریافت او جز به فرهنگ ایرانی، شناخت و گسترش آن به مقوله دیگری نمی اندیشیده است. او کسی بود که لحظه ای از عمرش جز در یاد ایران و فرهنگ آن صرف نشد و خواست و آرزوی او هیچ چیز دیگری را بر نمی تافت. او ایرانی اصیل می خواست که در جهان سرآمد باشد و به تعبیر جلیل دوستخواه، ایرج افشار پرچم دار و نماد تفکر ایرانی ماندن و جهانی شدن بود.^۱

تازه ها و پاره های ایران شناسی عنوان جستارهای ارزشمند ایرج افشار درباره آگاهی و دانایی او در اخبار نوین مطالعات ایرانی در ایران و جهان است. نوشته های ایشان در این مجموعه پرشمار در مردادماه ۱۳۷۵ در شماره ۵۳ مجله کدک با عنوان «تازه ها و گوشه های ایران شناسی» چاپ شد. در شماره بعدی مجله کدک، یعنی شماره ۵۴ با تغییر عنوان به «تازه ها و پاره های ایران شناسی» آغازی دوباره یافت و تا آخرین مقاله این عنوان را حفظ کرد. ۱۴ مجموعه یادداشت در مجله کدک به صورت نامنظم و ۵۶ مورد آن با شکل و ترتیبی منظم تر در بخارا چاپ شد. اولین تازه ها و پاره های ایران شناسی بخارایی در اولین شماره بخارا در مردادماه سال ۱۳۷۷ بسیار قدرتمندتر و پرمحتواتر از مجله کدک رخ نمود. در شماره ۱۷ مجله بخارا در فروردین و اردیبهشت ۱۳۸۰ یادداشت های مجموعه، ترتیبی بهتر و نیکوتر یافت و به هر یادداشت شماره ای اختصاص گرفت؛ به طوری که نخستین یادداشت در همان شماره از ۵۲۲ آغاز شد که نشان می دهد نکات و یادداشت های قبلی نیز هر کدام شماره ای دارند و در نهایت تمام این مجموعه ۱۶۲۶ یادداشت علمی را دربرگرفت. به هر روی این کار سترگ و درازدامن که از سال ۱۳۷۳ در مجله کدک آغاز شد، در بهار سال ۱۳۹۰ با مرگ ایشان به پایان رسید. مجموعه یادداشت ها و شماره و تاریخ هر کدام در جدول زیر ترسیم شده است و خواهیم دید که از لحاظ شماره گذاری بی نظمی هایی دارد که با توجه به جدول و توضیحات زیر کاملاً قابل حل و دریافتنی است.

ردیف	عنوان	مجله	تاریخ نشر	شماره مجله	شماره صفحات
۱	تازه‌ها و گوشه‌های ایران‌شناسی	کلک	مرداد ۱۳۷۳	۵۳	۴۸-۵۷
۲	تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی	کلک	شهریور ۱۳۷۳	۵۴	۲۷۵-۲۹۳
۳	تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی	کلک	مهر و آبان ۱۳۷۳	۵۵-۵۶	۲۹۵-۳۰۴
۴	تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی (۴)	کلک	دی و بهمن ۱۳۷۳	۵۸-۵۹	۱۲۶-۱۳۷
۵	تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی (۵)	کلک	اسفند ۱۳۷۳	۶۰	۵۷-۷۱
۶	تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی (۶)	کلک	فروردین و تیر ۱۳۷۴	۶۱-۶۴	۸۰-۹۴
۷	تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی (۷)	کلک	مرداد و مهر ۱۳۷۴	۶۵-۶۷	۱۰۲-۱۳۴
۸	تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی (۸)	کلک	آبان و آذر و دی ۱۳۷۴	۶۸-۷۰	۷۰-۸۳
۹	تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی (۹)	کلک	بهمن و اسفند ۱۳۷۴	۷۱-۷۲	۲۳۳-۲۶۰
۱۰	تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی (۱۰)	کلک	فروردین و اردیبهشت و خرداد ۱۳۷۵	۷۳-۷۵	۸۱-۱۱۲
۱۱	تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی (۱۱)	کلک	تیر و مرداد و شهریور و مهر ۱۳۷۵	۷۶-۷۹	۳۵۷-۳۷۹
۱۲	تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی (۱۲)	کلک	آبان و بهمن ۱۳۷۵	۸۰-۸۳	۷۶-۹۱
۱۳	تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی (۲۴)	کلک	فروردین و تیر ۱۳۷۶	۸۵-۸۶	۱۹۰-۲۰۶
۱۴	تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی (۲۵)	کلک	مرداد و آذر ۱۳۷۶	۸۹-۹۳	۱۸۷-۲۱۶
۱۵	تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی (۱)	بخارا	مرداد ۱۳۷۷	۱	۸۰-۱۱۰
۱۶	تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی (۲)	بخارا	مهر ۱۳۷۷	۲	۸۲-۱۲۳
۱۷	تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی (۲)	بخارا	آذر ۱۳۷۷	۳	۲۲۲-۲۶۲
۱۸	تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی (۳)	بخارا	خرداد ۱۳۷۸	۶	۱۸۶-۲۱۶
۱۹	تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی (۴)	بخارا	مرداد ۱۳۷۸	۷	۷۹-۱۲۳
۲۰	تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی (۵)	بخارا	مهر ۱۳۷۸	۸	۱۴۰-۱۵۵
۲۱	تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی (۶)	بخارا	آذر و اسفند ۱۳۷۸	۹-۱۰	۸۴-۱۰۶
۲۲	تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی (۷)	بخارا	فروردین ۱۳۷۹	۱۱	۱۱۳-۱۳۴
۲۳	تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی (۸)	بخارا	خرداد و تیر ۱۳۷۹	۱۲	۳۲-۶۰
۲۴	تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی (۲۳)	بخارا	مرداد و آبان ۱۳۷۹	۱۳-۱۴	۴۳-۶۰
۲۵	تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی (۲۴)	بخارا	آذر و دی ۱۳۷۹	۱۵	۳۶-۵۶
۲۶	تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی (۲۵)	بخارا	بهمن ۱۳۷۹	۱۶	۷۶-۹۸
۲۷	تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی (۲۶)	بخارا	فروردین ۱۳۸۰	۱۷	۶۵-۸۴
۲۸	تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی (۲۷)	بخارا	خرداد ۱۳۸۰	۱۸	۴۹-۷۳
۲۹	تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی (۲۸)	بخارا	مرداد ۱۳۸۰	۱۹	۵۵-۷۷

ردیف	عنوان	مجله	تاریخ نشر	شماره مجله	شماره صفحات
۳۰	تازه‌ها و پاره‌های ایران شناسی (۲۹)	بخارا	مهر ۱۳۸۰	۲۰	۶۲-۸۳
۳۱	تازه‌ها و پاره‌های ایران شناسی (۳۰)	بخارا	فروردین و اردیبهشت ۱۳۸۱	۲۳	۵۰-۷۹
۳۲	تازه‌ها و پاره‌های ایران شناسی (۳۱)	بخارا	خرداد و تیر ۱۳۸۱	۲۴	۴۳-۶۴
۳۳	تازه‌ها و پاره‌های ایران شناسی (۳۲)	بخارا	مرداد و شهریور ۱۳۸۱	۲۵	۵۲-۸۳
۳۴	تازه‌ها و پاره‌های ایران شناسی (۳۳)	بخارا	مهر و آبان ۱۳۸۱	۲۶	۴۰-۶۵
۳۵	تازه‌ها و پاره‌های ایران شناسی (۳۴)	بخارا	آذر و دی ۱۳۸۱	۲۷	۱۰۷-۱۴۷
۳۶	تازه‌ها و پاره‌های ایران شناسی (۳۵)	بخارا	بهمن و اسفند ۱۳۸۱	۲۸	۵۶-۸۴
۳۷	تازه‌ها و پاره‌های ایران شناسی (۳۶)	بخارا	فروردین و اردیبهشت و خرداد و تیر ۱۳۸۲	۲۹-۳۰	۵۰-۷۳
۳۸	تازه‌ها و پاره‌های ایران شناسی (۳۷)	بخارا	مرداد و شهریور ۱۳۸۲	۳۱	۶۴-۱۰۵
۳۹	تازه‌ها و پاره‌های ایران شناسی (۳۸)	بخارا	مهر و آبان ۱۳۸۲	۳۲	۷۷-۱۰۶
۴۰	تازه‌ها و پاره‌های ایران شناسی (۳۹)	بخارا	آذر و اسفند ۱۳۸۲	۳۳-۳۴	۴۸-۸۰
۴۱	تازه‌ها و پاره‌های ایران شناسی (۴۰)	بخارا	فروردین ۱۳۸۳	۳۵	۳۹-۹۲
۴۲	تازه‌ها و پاره‌های ایران شناسی (۴۱)	بخارا	خرداد ۱۳۸۳	۳۶	۷۱-۱۲۱
۴۳	تازه‌ها و پاره‌های ایران شناسی (۴۲)	بخارا	مرداد ۱۳۸۳	۳۷	۷۳-۱۱۳
۴۴	تازه‌ها و پاره‌های ایران شناسی (۴۳)	بخارا	مهر ۱۳۸۳	۳۸	۱۱۱-۱۶۲
۴۵	تازه‌ها و پاره‌های ایران شناسی (۴۴)	بخارا	آذر و اسفند ۱۳۸۳	۳۹-۴۰	۸۶-۱۱۴
۴۶	تازه‌ها و پاره‌های ایران شناسی (۴۵)	بخارا	فروردین و اردیبهشت ۱۳۸۴	۴۱	۷۴-۱۰۲
۴۷	تازه‌ها و پاره‌های ایران شناسی (۴۶)	بخارا	خرداد و تیر ۱۳۸۴	۴۲	۱۲۹-۱۶۷
۴۸	تازه‌ها و پاره‌های ایران شناسی (۴۷)	بخارا	مرداد و شهریور ۱۳۸۴	۴۳	۳۵-۵۷
۴۹	تازه‌ها و پاره‌های ایران شناسی (۴۸)	بخارا	مهر و آبان ۱۳۸۴	۴۴	۱۱۴-۱۳۵
۵۰	تازه‌ها و پاره‌های ایران شناسی (۴۹)	بخارا	آذر و دی ۱۳۸۴	۴۶	۱۴۲-۱۵۵
۵۱	تازه‌ها و پاره‌های ایران شناسی (۵۰)	بخارا	بهمن و اسفند ۱۳۸۴	۴۷	۱۲۷-۱۴۹
۵۲	تازه‌ها و پاره‌های ایران شناسی (۵۱)	بخارا	فروردین و اردیبهشت ۱۳۸۵	۵۰	۷۵-۹۱
۵۳	تازه‌ها و پاره‌های ایران شناسی (۵۲)	بخارا	تیر و مرداد ۱۳۸۵	۵۳	۱۷۷-۲۰۶
۵۴	تازه‌ها و پاره‌های ایران شناسی (۵۳)	بخارا	مهر و آبان ۱۳۸۵	۵۵	۳۱-۷۰
۵۵	تازه‌ها و پاره‌های ایران شناسی (۵۴)	بخارا	آذر و دی ۱۳۸۵	۵۷	۲۱۰-۲۴۸
۵۶	تازه‌ها و پاره‌های ایران شناسی (۵۵)	بخارا	فروردین و اردیبهشت ۱۳۸۶	۶۰	۱۱۷-۱۶۶
۵۷	تازه‌ها و پاره‌های ایران شناسی (۵۶)	بخارا	خرداد و شهریور ۱۳۸۶	۶۲	۱۸۹-۲۱۵
۵۸	تازه‌ها و پاره‌های ایران شناسی (۵۷)	بخارا	آذر و اسفند ۱۳۸۶	۶۴	۱۳۲-۱۵۷

ردیف	عنوان	مجله	تاریخ نشر	شماره مجله	شماره صفحات
۵۹	تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی (۵۸)	بخارا	فروردین و اردیبهشت ۱۳۸۷	۶۵	۱۳۵-۱۷۳
۶۰	تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی (۵۹)	بخارا	مرداد و شهریور ۱۳۸۷	۶۶	۱۴۴-۲۴۷
۶۱	تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی (۶۰)	بخارا	مهر و آبان ۱۳۸۷	۶۷	۴۸-۷۹
۶۲	تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی (۶۱)	بخارا	آذر و دی و بهمن و اسفند ۱۳۸۷	۶۸-۶۹	۱۰۴-۱۶۶
۶۳	تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی (۶۲)	بخارا	فروردین و اردیبهشت ۱۳۸۸	۷۰	۷۵-۱۱۴
۶۴	تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی (۶۳)	بخارا	خرداد و شهریور ۱۳۸۸	۷۱	۷۴-۱۳۳
۶۵	تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی (۶۴)	بخارا	مهر و دی ۱۳۸۸	۷۲-۷۳	۸۱-۱۴۱
۶۶	تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی (۶۵)	بخارا	بهمن و اسفند ۱۳۸۸	۷۴	۱۸۷-۲۳۲
۶۷	تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی (۶۶)	بخارا	فروردین و تیر ۱۳۸۹	۷۵	۹۹-۱۳۹
۶۸	تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی (۶۶)	بخارا	مرداد و شهریور ۱۳۸۹	۷۶	۸۲-۱۱۸
۶۹	تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی (۶۸)	بخارا	مهر و دی ۱۳۸۹	۷۷-۷۸	۱۶۲-۱۹۲
۷۰	تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی (۶۹)	بخارا	فروردین و اردیبهشت ۱۳۹۰	۸۰	۱۷۱-۱۹۰

۱. در شماره ۸۶-۸۵ مجله کلک تازه‌ها و پاره‌های ۱۳ با شماره ۲۴ و در شماره بعدی همان مجله، یعنی ۹۳-۸۹ تازه‌ها و پاره‌های ۱۴ با شماره ۲۵ مشخص شده است که دلیل این امر برای بنده نامشخص است.

۲. با آغاز انتشار این مجموعه در اولین شماره بخارا تازه‌ها و پاره‌ها بار دیگر از شماره ۱ آغاز می‌شود و در تازه‌ها و پاره‌های شماره ۹، سیزده یادداشت از چهارده یادداشت قبلی که در مجله کلک چاپ شده بود، به مجموعه افزوده می‌شود و شماره ۲۳ به جای شماره ۹ قرار می‌گیرد، در صورتی که باید شماره ۲۴ در نظر گرفته می‌شد. این تغییرات در شماره‌گذاری‌ها بدون هیچ توضیحی از سوی نویسنده یا سردبیر بخارا اعمال می‌شود.

۳. تازه‌ها و پاره‌های شماره ۲ و ۳ مجله بخارا هر دو با عنوان «تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی (۲)» مشخص شده‌اند که البته در شماره‌گذاری کلی که منتج به ۷۰ یادداشت شده است، این امر تصحیح شده است.

۴. تازه‌ها و پاره‌های ۶۷ با عدد ۶۶ آمده است، ولی در شماره‌گذاری‌های بعدی این قضیه اصلاح شده است.

تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی گنجینه بسیار ارزشمندی است که ابعاد گوناگونی از مطالعات ایرانی را در خود گنجانده است. ارزش زبان فارسی و آموزش آن در جهان جایگاه استوار و گسترده‌ای در این

مجموعه یادداشت‌ها دارد که با نگاه تیزبین و جهان‌شمول ایرج افشار و چیرگی بی‌مانندی که در مطالعات ایرانی دارد، استخراج و طبقه‌بندی شده و مطالعه آن برای هر مدرس و پژوهشگر حوزه آموزش زبان فارسی در جهان امری ناگزیر است. آنچه از این پس خواهد آمد، از خوانش دقیق و موشکافانه این مجموعه یادداشت‌ها فراهم آمده است. اطلاعات مستخرج درباره آموزش زبان فارسی در جهان از تازه‌ها و پاره‌ها در این نوشتار به بخش‌های زیر تقسیم پذیر است:

۱. معرفی مراکز، استادان، کتاب‌ها، مجلات، مقالات مرتبط با آموزش زبان فارسی به تفکیک قاره، کشور و دانشگاه

۲. پیشنهادهای ایرج افشار برای بهبود و نیروبخشی جایگاه زبان فارسی در جهان

۳. اهمیت زبان فارسی برای ایرج افشار

۴. ستایش از تلاش‌های نام‌آوران ایرانی در پاسداشت زبان فارسی

۵. شناساندن و ارزش‌گذاری فارسی‌نویسی ایران‌شناسان و مستشرقان به نام جهان

روبه‌روی هر مطلبی که از یکی از مجموعه تازه‌ها و پاره‌ها انتخاب شده است، مرجع آن آمده است که با کمک جدول بالا کاملاً مشخص است.

۱. معرفی مراکز، استادان، کتاب‌ها، مجلات، مقالات مرتبط با آموزش زبان فارسی به تفکیک قاره، کشور و دانشگاه

در این بخش به تفکیک قاره، کشور و دانشگاه، مراکز فارسی‌آموزی در جهان که به قلم ایرج افشار در تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی شناسانده شده‌اند، معرفی می‌شود و در کنار آن استادان فارسی‌آموز و پژوهش‌ها و فعالیت‌های ایشان در زمینه زبان و ادبیات فارسی بیان می‌شود و سپس کتاب‌ها، مجلات، مقالات مرتبط با آموزش زبان فارسی معرفی می‌شود.

۱-۱. آمریکا

۱-۱-۱. دانشگاه امری: دانشگاه امری (Emory) در آتلانتا از ایالت جورجیا دانشگاه معتبری است که مالک کوکاکولا با ثروت بی‌کران خود از آن حمایت می‌کند. رشته زبان فارسی و ایران‌شناسی در آنجا پایه‌گذاری شده است. فرانکلن لوئیس (Franklin D. Lewis) یکی از مدرسان برجسته زبان فارسی آنجا بود. وی شاگرد حشمت مؤید است و کتابی در مولانا‌شناسی نوشته که هم علمی است و هم عامه‌پسند.^۲ (تازه‌ها ۶، بخارا: ۹۳) درباره جوهر شعری سنایی هم کتابی دارد که بهترین کتابی است

2. Rumi: Past and Present, East and West. The Life Teachings and Poetry of Jalāl al-Dīn Rumi. Foreword by Julie Meisami (Oxford: One World Publications, 2000), xvii+686pp. Reprints 2001, 2003. Revised expanded edition, 2007.

این کتاب دو بار هم در ایران به چاپ رسیده است: مولوی: دیروز و امروز، شرق و غرب؛ ترجمه فرهاد فرهمندفر، نشر ثالث، ۱۳۸۳؛ مولانا: دیروز تا امروز، شرق تا غرب، ترجمه حسن لاهوتی، نشر نامک، ۱۳۸۴.

که به انگلیسی برای شناساندن سنایی نوشته شده است. (تازه‌ها ۲۴، بخارا: ۵۱)

۱-۲-۱. دانشگاه دولتی آهایو: دیک دیوس (D. Davis) شاهنامه‌شناس، شاعر، پژوهشگر و استاد ادبیات فارسی این دانشگاه است. او منظومه منطق الطیر عطار^۳ را به شعر انگلیسی برگردانده است و به نقل از امین بنایی بهترین ترجمه شعر فارسی به زبان انگلیسی پس از شاهکار فیتز جرالده است. ترجمه بخش‌هایی از شاهنامه و کتاب پژوهشی داستان‌های یونانی و حکایت‌های ایرانی از دیگر آثار اوست. (تازه‌ها ۳۷، بخارا: ۷۷)

۱-۳-۱. دانشگاه ایروین: مرکز ایران‌شناسی جردن دانشگاه ایروین (Irvine) در آمریکا به حمایت دکتر فریبرز مسیحا طهرانی با سه استاد ادبیات، تاریخ و فرهنگ و هنر از پاییز ۲۰۰۵ فعالیت خود را آغاز کرد. (تازه‌ها ۴۶: ۱۶۵)

۱-۴-۱. دانشگاه پنسیلوانیا: نستعلیق خوانی (Reading Nastaliq) نام کتاب ضروری و مفیدی است که در سال ۱۹۹۵، انتشارات مزدا در آمریکا منتشر کرده است. کتاب به زبان انگلیسی است و دو استاد ایران‌شناس یعنی ویلیام هنوی (W. L. Hanaway) و بریان اسپونر (B. Spooner) در دانشگاه پنسیلوانیا آن را تألیف کرده‌اند. هدف از تألیف کتاب آشنایی مبتدیان ایران‌شناسی در سند و متن خوانی خطی است. ایرج افشار بر این باور است که این کتاب در حقیقت شکسته خوانی است؛ زیرا از ۷۶ نامه فقط نه عدد به خط نستعلیق است. متن کتاب در پنج بخش است و در هر بخش، نخست عکس خط آمده و پس از واخوانی آن، برای هر یک از متن‌ها توضیحات ضروری، سطر به سطر آورده شده است، در ادامه ایرج افشار محتوای دقیق هر بخش را توضیح می‌دهد. ایشان نه کتاب دیگر در همین مضمون را معرفی کرده‌اند که چون ارتباط مستقیمی با آموزش زبان فارسی دارد، ذکر آن خالی از فایده نیست.

1795 Ouseley, William: Persian Miscellanies: An Essay to Facilitate the Reading of Persian Manuscripts. London.

1825 Stewart, Charles: Original Persian Letters and Other Documents, with Fac-similes. London.

1849 Forbes, Duncan: Oriental Penmanship: An Essay for Facilitating the Reading and Writing of the Talik Character. London.

1886 Palmer, E. H.: Oriental Penmanship. Specimens of Persian Handwriting. London.

1902 Specimens of Persian Manuscript for the Use of Candidates for the Degree of Honour and High Proficiency Examinations in Persian. Calcutta.

این کتاب برای امتحانات مدرسه فورت ویلیام (Fort William) تهیه شده بود.

3. *The Conference of the Birds*, translated by Afkham Darbandi and Dick Davis, Penguin Classics 1984, re-edited as *The Canticle of the Birds*, Diane de Sellier Éditeur, 2013.

- 1919 Litten, W: Einführung in die persische Diplomatensprache. Berlin (2 vols).
1923 St. Clair-Tisdall, W: Modern Persian Conversation-Grammar, with Reading Lessons...
and Persian Letters. Heidelberg.

این چاپ را چاپ سوم آن یاد کرده‌اند.

Graves Law, H. D: Persian Letters: A Manual for Students of Persian. London. ۱۹۴۸

گریوزلاورا من در تهران دیده‌بودم. دو سه سالی پس از آن کتابش چاپ شد و چون نسخه‌ای برایم فرستاد معلوم شد نامه‌ای به خط من در آن چاپ کرده است.

1948 Smirnova, S. D. (ed.): Sbornik Qbratzsov Persidskikh Skoropisnykh Dokumentov.
Moscow.

مجموعه‌ای است از عکس یکصد سند به خط نستعلیق و شکسته که برای مؤسسه نظامی زبان‌های خارجی شوروی تهیه شده بود. (تازه‌ها ۹، کلک: ۲۴۸)

۱-۱-۵. دانشگاه تگزاس: این دانشگاه در شهر آستین واقع است و محمدعلی جزایری از استادان به نام فارسی آنجا محسوب می‌شود. او در رشته زبان فارسی تخصص و دکتری دارد. مهدی مرعشی همراه همکاران خود نامواره‌ای برای او مهیا کرده‌اند که به چاپ رسیده است و حاوی مقالات ارزشمندی به خصوص درباره زبان فارسی است.^۴ مقالات ادبی و زبان‌شناسی این مجموعه در دو بخش فارسی و انگلیسی است و به این سبب که تعدادی از این مقالات با مقوله آموزش زبان فارسی بی‌ارتباط نیستند، معرفی آنها به نظرم بی‌فایده نرسید:

یادداشت‌هایی درباره جریان‌ات مطالعات زبان فارسی: G.L.Windfuhr

ترکیب اضافی: ویدا سمیعیان

دگرگونی جای کلمات در فارسی متداول امروز: سیمین کریمی

نظام آوایی کلمات در ایران و ماورای قفقاز: Donald.L.Stilo

بعضی مشخصات نحوی در فارسی تاجیکی ماوراءالنهر: عبد الغفور روان فرهادی

واژه‌های روسی در فارسی ایران و تاجیکستان: ایرج بشیری

تقارب لغوی در اردو و هندی: H.H.Van Olphen

نقصان زبان و مسئله ارتباط (مطالعه تطبیقی درباره ایرانیان مقیم امریکا): الهه میرجلالی

ما فارسی (Persian) درس می‌دهیم یا Farsi یا دری یا تاجیکی: B.Spooner

کارایی زبان: J.G.Bordie

کتاب‌های درسی (تدریس زبان فارسی و منابع فرهنگی): محمدرضا قانون‌پرور

4. *Persian studies in North America. Studies in honor of Mobammad Ali Jazayeri*. 1994. Edited By Mehdi Marashi. pp. xix, 421, front., Persian section, pp. 131. Bethesda, Maryland, Iranbooks Inc.

میزان کارایی فارسی شفاهی در میان دانشجویان: مهدی مرعشی
نظریک دانشجوی دوره آموزش فارسی با مکاتبه: سیلویا قائد شرفی
فارسی برای متخصصان: A.M.Strong

زبان سه هزارساله (از پرویز ناتل خانلری): R.Foltz(Trans)

زبان های ایرانی (از پرویز ناتل خانلری): K.Williamson(Trans)

پاسداری زبان فارسی (به زبان فارسی): احسان یارشاطر

یک زبان و سه نام! (به زبان فارسی): جلال متینی

بررسی مختصر گویش های دری کابل و فارسی تهران (به زبان فارسی): سنزل نوید

واژه های فارسی در زبان ازبکی (به زبان فارسی): مهدی مرعشی

بدر شروانی و اشعارش (به زبان فارسی): حشمت مؤید

زبان فارسی و هویت ملی: حمید حمید (تازه ها، کلک ۵۴: ۲۸۸)

مایکل هیلمن از دیگر استادان زبان فارسی در این دانشگاه است و به نظر ایرج افشار او را می توان یکی از ده فارسی دان خارجی در شمار آورد که در شنیدن و گفتن و خواندن و نوشتن فارسی در نوشته های معاصر و متون بی دست انداز پیشین به دشواری عمده دچار نمی شود. او در فارسی شناسی معاصر و آموزش این زبان و تفکر در آن موضوع فرد مؤثری است. افشار به نقل از خود او می نویسد که وی اهمیتی به داشتن تألیفاتی به زبان فارسی نمی دهد؛ به دو دلیل: یکی اینکه مخاطب اصلی او آمریکایی های انگلیسی زبان هستند و او چیزی نمی داند که به کار فارسی زبانان آید. دوم اینکه نوشتن به فارسی برای او امتیاز فکری و شغلی در بر نخواهد داشت. دلیل دوم به شدت مورد انتقاد ایرج افشار است که آن را سبب دوری ایران شناسان از فارسی می داند. نامه ای به خط هیلمن به ایرج افشار نیز ضمیمه این یادداشت است. (تازه ها ۲۴، کلک: ۲۰۲)

۱-۱-۶. دانشگاه شیکاگو: در این دانشگاه در دو بخش به ایران و زبان فارسی پرداخته می شود؛ مؤسسه شرقی (Oriental Institute) و مرکز میدل ایست (Middle East) که اولی از دومی قدیمی تر است. در مؤسسه شرقی به مطالعات باستان شناسی تمدن های قدیم آشور، کلد و هخامنشی می پردازد و موزه ای هم در این ارتباط دارد. عباس علی زاده مسئول بخش ایران است. در مرکز میدل ایست دو استاد آمریکایی به رشته ایران شناسی اشتغال دارند؛ یکی جان وودز (John Woods) که تدریس تاریخ ایران بر عهده اوست و دیگری جان پری (John Perry) که زبان شناس است و کتابی برای آموزش فارسی و کتابی درباره خط نستعلیق دارد و کتابی هم درباره گویش تاجیکی دارد که نشر بریل چاپ کرده است.^۵ (تازه ها ۴۷: ۴۴) بایوفسکی (S. I. Baevskii) از متخصصان زبان فارسی روسی است.

کتابی به زبان انگلیسی منتشر کرد که به یاری جان پری، تجدید نگاه و روزگانی شد و در سال ۲۰۰۷ در انتشارات Oriental Global نشر شد. عنوان کتاب در ۲۴۲ صفحه Early Persian Lexicography Farhangs of the eleventh to the fifteenth centuries است. کتاب معرفی فرهنگ‌های فارسی قرن پنجم تا نهم است. در ادامه ایرج افشار بخش‌های هشتگانه کتاب را در کنار پیوست و کتاب‌شناسی اثر معرفی کرده است. (تازه‌ها ۶۶، بخارا ۷۶: ۹۹)

حشمت مؤید از دیگر استادان زبان فارسی دانشگاه شیکاگو است. چندی در دانشگاه ناپولی ایتالیا درس می‌داد و زمانی هم در دانشگاه هاروارد مدرس بود. از آثار او ترجمه مقامات شیخ جام به همراه شاگردش فرانکلین لوئیس به انگلیسی است.^۶ (تازه‌ها ۲۴، بخارا: ۵۱) از دیگر آثار او تصحیح فرائد غیائی و ترجمه چند داستان کوتاه گلشیری با نام طوطی سیاه^۷ و ترجمه منتخب اشعار پروین اعتصامی^۸ است. یکی دیگر از مدرسان تکلم فارسی به دانشجویان شیکاگو سعید قهرمانی مشهدی است. (تازه‌ها ۴۷: ۴۳)

دانشگاه شیکاگو کتاب‌های مفیدی را برای آموزش زبان فارسی تألیف کرده است. ایرج افشار در یادداشتی یکی از این کتاب‌ها را چنین معرفی می‌کند که از روزی که آبروی ایران‌شناس و استاد دانشگاه کمبریج در پایان جنگ جهانی دوم مندرجات یکی از شماره‌های مجله انگلیسی را به معرفی و ترجمه ادبیات معاصر ایران اختصاص داد تا امروز صدها شعر فارسی به زبان‌های جهانی ترجمه و منتشر شده است. کتاب داستان‌های ایرانی با اطلاعات کتاب‌شناسی *Stories from IRAN. A Chicago Anthology, 1921-1991*. Edited by Heshmat Moayyad. Mage Publishers. 1991. 571 p. دست‌پداخته ذوق و هنرگرایی از استادان و دانشجویان دانشگاه شیکاگو است. کتاب برای تدریس در همه دانشگاه‌های جهان که شعبه درس فارسی دارند، مناسب است. این کتاب دارای مقدمه‌ای تاریخیچه وار درباره چگونگی پیدایش داستان کوتاه در ایران است و پس از توضیح کوتاهی از سرگذشت نویسنده، ترجمه داستان یا داستان‌های کوتاهی از او آمده است. ایرج افشار در پایان این یادداشت، فهرست ۲۸ نویسنده و نام مترجم داستان او را که در این کتاب چاپ شده است، معرفی کرده است.

۷-۱-۱. دانشگاه کلمبیا: جری کلینتون (J. Clinton) استاد زبان و ادبیات فارسی این دانشگاه بود. رساله‌اش را درباره شعر خاقانی نوشت و در پژوهش و ترجمه گردانی شاهنامه تخصص داشت. (تازه‌ها ۳۸: ۱۰۰)

6. *The Colossal Elephant and His Spiritual Feats: Shaykh Ahmad-e Jām*. 2004. Ed. and trans. Heshmat Moayyad and Franklin Lewis. Costa Mesa: Mazda Publishers.

7. *Black Parrot, Green Crow: A Collection of Short Fiction*. 2003. Washington, D.C.: Mage Publishers

8. *A Nightingale's Lament: Selections from the Poems and Fables of Parvin Etesami (1907-41)*. 1985. Mazda Publishers.

۸-۱-۱. دانشگاه لوس آنجلس (UCLA): دکتر حسین ضیائی استاد فارسی این دانشگاه است و از پژوهشگران مطرح در فلسفه اسلامی است. (تازه‌ها، کلک ۵۶-۵۵: ۲۹۵) لطیفه حقیقی از دیگر مدرسان زبان فارسی این دانشگاه است. (تازه‌ها ۱، بخارا: ۸۳)

۹-۱-۱. دانشگاه هاروارد: یکی از استادان زبان فارسی این دانشگاه و.م. تاکستون (Wheeler M. Thackston) نام دارد. از آثار او با موضوع زبان و ادب فارسی می‌توان به ترجمه جلد سوم حبیب السیر، شهرکهن فارسی، ترجمه و تعلیق فیه ما فیه،^۹ تصحیح متن جغتایی با برنامه،^{۱۰} مدخلی بر زبان فارسی،^{۱۱} ترجمه رساله جوهر سیمی نیشابوری، ترجمه برگزیده منابع تاریخ عصر تیموری، نوشته‌های فارسی علاءالدوله سمنانی، قصه‌های لرستانی،^{۱۲} ترجمه سفرنامه ناصر خسرو،^{۱۳} رسائل عرفانی سهروردی، خواجه عبدالله انصاری،^{۱۴} ترجمه قصص الانبیاء عربی کسائی،^{۱۵} تصحیح تاریخ رشیدی میرزا محمد حیدر دوغلات، رساله معینیه نصیرالدین طوسی، باغ‌های مغولی و شعر فارسی اشاره کرد. (تازه‌ها ۵، کلک: ۶۳)

سه یادگارنامه از همایون از او در نشرمзда چاپ شده است که دربرگیرنده سه کتاب ناموری است که در زمان همایون باری پادشاه هند به رشته تحریر درآمده است. باید افزود که وی در زمینه ترجمه از زبان‌های عربی لبنانی، ترکی عثمانی، سریانی، ازبکی، لری، کردی، تألیفات متعدد دارد و کتاب گرامر عربی^{۱۶} و زبان‌آموز فارسی از اوست. (تازه‌ها ۶۵: ۲۰۷)

مؤسسه ایرانی «ایران کتاب» در واشینگتن کتابی از تاکستون درباره خواندن و فهمیدن ادبیات هزارساله فارسی منتشر کرده است.

Thackston, Wheeler M. A millennium of classical Persian poetry: a guide to the reading understanding of Persian poetry from the tenth to the twentieth century-Bethesda, Md.: Iranbooks, 1994. XXVI, 186 p.

(تازه‌ها ۱۱، کلک: ۳۷۸)

9. Signs of the Unseen: The Discourses of Jalaluddin Rumi. 1999. Shambhala

10. *The Baburnama: Memoirs of Babur, Prince and Emperor*. 2002. Zahir-ud-din Mohammad Babur, Translated, edited and annotated by Wheeler M. Thackston. New York: Modern Library Classics Edition.

11. *An Introduction to Persian*. 1993. Bex Publishers.

12. *Tales from Luristan* (Harvard Iranian Series). 1987. Harvard University Press.

13. *Naser-E Khosraw's Book of Travels*. 1985. New York: State University of New York Press

14. *Ibn 'Ata' Illab: The Book of Wisdom. Kwaja Abdullab Ansari: Intimate Conversations. Introduction*. 1978. Translation and Notes of the Book of Wisdom by Victor Danner and of Intimate Conversations by Wheeler M. Thackston [The Classics of Western Spirituality]. Paulist Press.

15. *Tales of the Prophets (Qisas Al-Anbiya) (Great Books of the Islamic World)*. Muhammad Ibn Abd Allah Kisai, Seyyed Hossein Nasr (Editor), Wheeler M. Thackston (Translator). 1997. Kazi Publications, Inc.

16. *An Introduction to Koranic and Classical Arabic*. 1994. Bex Publishers.

توجه به ادبیات فارسی معاصر در آمریکا از بیست سال پیش، بیش از ممالک دیگر در دانشگاه‌ها معمول شد. عده‌ای از مدرسان فارسی در این کشور بنا به ذوق عمومی و نحوه تفکر متداول به دانشجویان خود فارسی را به وسیله آموزش ادبیات معاصر آغاز کرده‌اند. ایرج افشار یاد دارد که در زمستان سال ۱۳۴۲ که در دانشگاه هاروارد حضور داشت، ریچارد بولت و روی متحده کتاب بوف کور را زیر نظر حشمت مؤید می‌خواندند. در مجموعه Bibliotheca Persiana چند کتاب از ترجمه‌های شعرها و قصه‌ها و نمایشنامه‌های ایرانی چاپ شده است. انتشارات مزدا نیز مجموعه‌ای به نام Bibliotheca Iranica خاص ترجمه داستان‌های فارسی منتشر کرده است که تا کنون چهار کتاب سنگ صبور صادق چوبک، خواب زمستانی گلی ترقی، گاوخونی جعفر مدرس صادقی و منتخب داستان‌های کوتاه نوشته زنان ایرانی منتشر شده است. (تازه‌ها ۲۴، کلک: ۲۰۱)

۱-۱۰. دانشگاه یوتا: لئوناردو پل عالیشان (Leonardo Paul Alishan) یکی از استادان دانشگاه یوتا بود. او در زمینه ادبیات ایران مخصوصاً شعر معاصر تخصص داشت و در پژوهش در شاهنامه صاحب مقالاتی در مجله‌های مطالعات ایرانی است. او به فارسی، ارمنی و انگلیسی شعر می‌سرود. (تازه‌ها ۴۹: ۱۴۶)

نشریات، مجلات و مقالات آمریکایی

میچ (mage) ناشر ایرانی در واشنگتن است. ایرج افشار فهرست انتشارات آن را به طور مبسوط به نام کتاب‌هایش در موضوع شاهنامه، آثار دکتر غنی و فرزندش سیروس غنی، ویلیام فلور، دکتر حسن جوادی ذکر کرده است. این ناشر در زمینه ترجمه ادبیات معاصر ایران مانند ترجمه داستان‌های هوشنگ گلشیری در دو جلد یکی از حشمت مؤید و دیگری عباس میلانی، دایی جان ناپلئون ترجمه دیک دیوس، برگزیده داستان‌های کوتاه ایرانی به انتخاب و ترجمه حشمت مؤید، مجموعه داستان‌های سیمین دانشور به وسیله حسن جوادی و امین نشاطی و سووشون را به ترجمه محمدرضا قانون پرور منتشر کرده است. (تازه‌ها ۶۸: ۱۸۷)

مجله مطالعات ایرانی (Iranian Studies): این مجله برای اولین بار به اهتمام چند پژوهشگر جوان ایرانی و آمریکایی در سال ۱۹۶۷ در آمریکا چاپ شده است. روزی که آقای علی بنوعزیزی و یارانش نخستین شماره مجله را به قطع کوچک و در صفحات اندک منتشر کردند، کسی نمی‌دانست این مجله این چنین می‌پاید. این مجله تا شماره ۳۶ در آمریکا و سپس از سوی مؤسسه Carfax Publishing Taylor And Francis group در انگلستان انتشار یافت. این مجله مدیران بسیاری چون عباس امانت، روبرت ماک چسنی (Robert Mc Chesney) و هم اکنون محمدعلی همایون کاتوزیان، استاد دانشگاه آکسفورد را به خود دیده است. سال‌ها مدیر اجرایی این نشریه کامبیز اسلامی بود. ایرج افشار در یادداشت‌های تازه‌ها و پاره‌ها چهار شماره سال بیست و پنج (تازه‌ها، کلک ۵۴: ۲۹۲)، آخرین

شماره جلد سی ام (زمستان ۱۹۹۷) و نخستین شماره جلد سی و یکم (تازه‌ها ۴، بخار ۷۱: ۱۰۱)، جلد سی و سوم سال ۲۰۰۰ (تازه‌ها ۳۲: ۷۳) و سه شماره از جلد سی و ششم (تازه‌ها ۴۰: ۵۵) را معرفی کرده است. مهم‌ترین انتقاد ایرج افشار به مقالات این مجله، توجه اندک نویسندگان به معرفی و خوانش کتاب‌های ایران‌شناسی به زبان فارسی است که عموماً از دو مورد فراتر نمی‌رود و این سبب می‌شود ایران‌شناسان خارجی از آنچه در ایران نشر می‌شود، بی‌خبر بمانند. ایرج افشار در یادداشتی دیگر فهرست سی و پنج ساله (دوره) این مجله را که منتشر شده است، معرفی می‌کند. این فهرست حاوی سه بخش نویسندگان، موضوعی و نقد کتاب است. ایرج افشار انتقادات سازنده‌ای به این فهرست دارد که شایسته توجه و اصلاح است. (تازه‌ها ۳۹: ۴۹)

سعید امیرارجمند استاد دانشگاه نیویورک از مبتکران ایجاد فکر مطالعات مربوط به جوامع فارسی‌زبان است. او توانست خبرنگار انجمن را از سال ۱۹۹۸ منتشر کند. او از سال ۲۰۰۳ مجله سالانه را بنیاد گذاشت که جنبه پژوهشی دارد و توانست هر سال تجمعی از گروه دانشمندان علاقه‌مند به این مسئله را در یکی از سرزمین‌هایی که قرن‌ها فارسی در آن سابقه و تاریخ دارد گرد آورد. شاید نخستین سخن در این مقوله همان است که با عنوان قلمرو زبان فارسی در سال ۱۳۲۴ در مجله آینده به قلم دکتر محمود افشار مطرح شد. به نظر ایشان در کنار مسئله وحدت ملی ایران، داشتن نگاهی تاریخی و فرهنگی به سرزمین‌هایی که فارسی در آن رواجی اساسی داشت، از ضروریات ادبی است. انجمن مطالعات جوامع فارسی‌زبان دو یا سه شماره مجله گه‌گاهی خود را در هند به چاپ رسانده است. از سال ۲۰۰۸ انتشار منظم آن را به مؤسسه بریل هلند واگذار کرد که صورتی جدی یافت و هر سال دو شماره از آن منتشر می‌شود. نام دقیق این مجله، مطالعات قلمرو پارسی‌زبانان (Journal of Persian Studies) است. (تازه‌ها ۶۹: ۱۷۵) ایرج افشار در یادداشت قبلی چند شماره از این مجله را معرفی کرده است و در یادداشت‌های دیگر مقالات دفتر اول و دوم را هم بازنشانانده است. (تازه‌ها ۵۵: ۵۸)

دو شماره از این مجله، یعنی شماره ۲، جلد ۱ که خاص مناسبات ایران و گرجستان است و شماره ۲، سال ۲ همراه نام مقالات و نویسندگان آنها در یادداشتی دیگر معرفی شده است. (تازه‌ها ۶۵: ۲۱۳)

ایرج افشار در این یادداشت شماره یک و دو سال ۲۱ ایران‌نامه را که ویژه افغانستان است، معرفی و توصیف کرده است. این شماره با همکاری ولی پرخاش احمدی منتشر شده است. او که افغانی است، چند سالی است استاد بخش مطالعات خاور نزدیک در دانشگاه کالیفرنیا (برکلی) بود. (تازه‌ها ۱۳۳: ۵۰)

ایرج افشار در این یادداشت از گزارشی سخن می‌گوید که در مجله گلستان شورای گسترش زبان فارسی در آمریکا به قلم رضا افشار درباره وضع تدریس زبان فارسی در آمریکا نوشته شده است. او به نقل از محمود کاشف از جمله ویراستاران ایرانی‌کا و مدرس زبان فارسی در دانشگاه کلمبیا نقل

می‌کند که اگر تدریس و نشر زبان فارسی در مؤسسات دانشگاهی خارج از کشورافت کند یا به افول
گراید، مطالعات ایرانی در معرض خطر می‌افتد. (تازه‌ها ۲۴، بخارا: ۴۷)

۱-۲. اروپا

۱-۲-۱. آلمان

۱-۲-۱-۱. دانشگاه آزاد برلین: برت فراگنر (Bert G. Fragner) استاد ایران‌شناسی اهل اتریش در
دانشگاه آزاد برلین است. ایرج افشار به نقل از محمد افسری‌راد، همکاری‌ها و مقالات وی را در
مجله آینده برشمرد است. خاطره‌نویسی در ایران^{۱۷} و فهرست اسناد و فرامین شاهی از جمله آثار
ارزشمند اوست. در مجله آینده نامه‌ای با نام ایران‌شناسی در برلن نوشته است و در آن از استقبال
خوب دانشجویان آلمانی از زبان فارسی خبر می‌دهد. انتشارات مینسیس (Minesis) در میلان ایتالیا
منتخب نوشته‌های برت فراگنر را در دو جلد منتشر کرده است که شامل ۳۴ مقاله در ۷۸۳ صفحه
است.^{۱۸} (تازه‌ها ۶۶، بخارا: ۷۶: ۱۰۶)

۱-۲-۱-۲. دانشگاه زوریخ: در شعبه شرق‌شناسی دانشگاه زوریخ در ابتدا، رینهارت (Reinhart)
مدیریت این شعبه را برعهده داشت. بعد از او خانم اوا اورتمن (Eva Orthmann) استادیار جوان
متصدی تدریس زبان فارسی و تعلیم مباحث ایران‌شناسی شد. (تازه‌ها ۳۷: ۷۲)

استادان آلمانی

پل هرن (Paul Horn) (۱۸۶۳.۱۹۰۸) ایران‌شناس برجسته آلمانی است که یکی از مهم‌ترین آثار او طبع
لغت فرس اسدی طوسی است. تاریخ ادبیات فارسی او در جلد دوم مجموعه مهم Grundriss... در
سال ۱۹۰۱ در لایپزیک منتشر شد.^{۱۹} (تازه‌ها ۳۹: ۸۰) ویلسن در صفحه ۹۹ کتاب‌شناسی خود فهرست
سیزده تألیف دیگر او را که همه به زبان آلمانی نوشته شده آورده است. (تازه‌ها ۲۸: ۶۶)

آسیه اسبقی در برلن آلمان تدریس زبان فارسی را برعهده دارد. او از پژوهشگران پرتوان مباحث
زبانی ایران است که توانست فرهنگ بزرگ فارسی به آلمانی را با حدود ۵۰۰۰۰ واژه مفرد و مرکب، موارد
تشبیهی و مجازی تألیف کند و از همکاری همسر خود هانس میکائیل هاوزیک بهره‌مند شود. (تازه‌ها
۵۹: ۱۶۹)

Asya Asbaghi: Grosses Wörterbuch: Persisch-Deutsch. Unter Mitarbeit Von Hans-Michael

17. *Persische Memoirenliteratur ALS Quelle Zur Neueren Geschichte Irans*. 1979. United States: Rudolf Steiner Press.

18. *Bert G. Fragner: Selected Writings*. 2015. Antonio Panaino (Editor), Velizar Sadovski (Editor). Mimesis International

19. *Geschichte der persischen Litteratur*, vol. 6, Leipzig, 1901, 2nd ed, 1909.

Haussig. Hamburg, Helmut Buske Verlag, ۲۰۰۷, ۹۲۸P.

یوست گیپرت (Jost Gippert) استاد زبان‌شناسی تطبیقی در دانشگاه فرانکفورت است، اما همواره گوشه چشمی به تحقیقات ایران‌شناسی داشته است. وی مقاله‌ای با نام نقش زبان فارسی در گسترش اسلام در جزایر Maldivian در جنوب هندوستان دارد. (تازه‌ها ۲۷: ۶۳)

نشریات، مجلات و مقالات آلمانی

مؤسسه انتشاراتی Paul Klaus در آلمان رساله‌های دکتری برجسته را در موضوعات ممالک اسلامی از جمله ایران به چاپ می‌رساند. این نشریات در حقیقت به صورت اصلاح و ترمیم شده‌ای سرانجام می‌یابد تا جنبه کتابی داشته باشد. (تازه‌ها ۶۶، بخارا ۷۵: ۱۰۵)

مجله Archeologische Mitteilungen aus Iran را انجمن باستان‌شناسی آلمان در سال ۱۹۲۹ تهیه می‌کرد و در برلین چاپ می‌شد و ۹ دوره آن زیر نظر هرتسفلد منتشر شد. (تازه‌ها ۴، بخارا: ۱۰۸) این مجله از سال ۱۹۶۸ در دنباله کار هرتسفلد با نگرشی جدید سالی یک جلد منتشر می‌شود و اخیراً نام «توران» را هم بر آن افزوده‌اند؛ زیرا سرزمین‌های ماوراءالنهر استقلال یافته‌اند. (تازه‌ها ۳۹: ۵۰)

مجله Iranistische Mitteilungen به همت و سرمایه شخصی هلموت کانوس کرده در سال ۱۹۶۸ منتشر شد. (تازه‌ها ۳۹: ۵۰)

مجله Specterum توسط رایزنی فرهنگی سفارت ایران در آلمان تهیه و چاپ می‌شد. (تازه‌ها ۴، بخارا: ۱۰۸)

«زبان فارسی وسیله گسترش اسلام» تألیف Jost Gippert در مجموعه مقالات گردآوری شده به وسیله لودویگ پاول (Ludwig Paul) استاد ایران‌شناسی و زبان‌های ایرانی دانشگاه هامبورگ چاپ شده است. این مجموعه در نشریات هاراسوویتز (Otto Harrassowitz) ناشر بزرگ کتاب‌های شرق‌شناسی آلمان در زیرمجموعه Iranica منتشر شده است. (تازه‌ها ۴۳: ۱۳۹) از این نویسنده دو مقاله دیگری با عنوان (Iranian Language Reform in the Twentieth Century: Did the first Farhangestan succeed?) در باره فرهنگستان اول ایران با دیدی علمی و سنجشی چاپ شده است. (تازه‌ها ۶۹: ۱۷۷) مقاله دیگر او درباره دو پسوند صفتی «ی» و «ین» در فارسی است که در جشن‌نامه Philip Kreyenbroek به مناسبت ۶۰ سالگی او مندرج است. (تازه‌ها ۶۹: ۱۷۹)

۲-۱. اتریش

۱-۲-۲-۱. انیستیتوی ایران‌شناسی فرهنگستان علوم اتریش: ایرج افشار بر اساس نوشته‌های دکتر نصرت‌الله رستگار به شرح ایران‌شناسی در اتریش می‌پردازد. پژوهش‌های شرق‌شناسی در اتریش به قرن

هجدهم میلادی می‌رسد و هامر پورگشتال (Hammer-Purgstall, Joseph von) پایه‌گذار شرق‌شناسی و ایران‌شناسی علمی در اتریش بود. او نشریه گنجینه شرق را که شامل مقالات و متون زیادی از جمله زبان و ادبیات فارسی بود، منتشر و اشعار حافظ را به آلمانی ترجمه کرد که گوته از همین ترجمه در اشعار خود بهره برد. او فرهنگستان علوم اتریش را در سال ۱۸۴۸ تأسیس کرد که در آن پژوهش‌های ایران‌شناختی جایگاه نوینی یافت. این فرهنگستان در نوامبر ۲۰۰۲ انیستیتوی ایران‌شناسی را تأسیس کرد. زبان‌شناسی و فارسی‌شناسی از گرایش‌های نوین پژوهش‌های این مرکز است. با بازنشستگی دکتر یرت فراگنراتریشی از مقام استادی دانشگاه در آلمان و بازگشت وی به کشورش پژوهش‌های ایران‌شناسی جانی دوباره یافت و کمسیون ایران‌شناسی به انیستیتو تغییر نام یافت. (تازه‌ها ۴۴: ۸۶)

دکتر نصرت‌الله رستگار، خود در بخش ایران‌شناسی فرهنگستان علوم اتریش در وین در کنار دانشمند سرشناسی چون M. Mayerhofer فعالیت پژوهشی دارد. ایرج افشار ده اثر از رستگار را که به زبان آلمانی منتشر شده، در این یادداشت معرفی کرده است. (تازه‌ها ۱۰، کلک: ۹۱)

جنور جیوروتا (G. Rota) ایران‌شناس گرجستانی استاد انیستیتوی ایران‌شناسی اتریش است و کتاب *Under Two Lions. On the Knowledge of Persian in the Republic of Venice (ca.1450-1797)*. Wion, ۲۰۰۹ را به زبان آلمانی تألیف کرده است. این کتاب خواننده را از آگاهی مردم و حکومت ونیز در قرن‌های پانزدهم تا هجدهم میلادی درباره ایران و مردمش مطلع می‌کند. نویسنده این اطلاعات را بر اساس سفرنامه‌ها، اسناد و مطالعات اخیر به دست آورده است. (تازه‌ها ۶۶، بخارا ۷۶۱: ۹۸)

۳-۲-۱. اسکاتلند

۱-۲-۳-۱. دانشگاه ادینبورگ: آندرو نیومن (Andrew J. Newman) تصدی مدیریت بخش مطالعات اسلامی و زبان فارسی این دانشگاه را بر عهده دارد. در ضمن از ایرانیانی که سال‌ها پیش در این دانشگاه فارسی درس می‌دادند، می‌توان به غلامرضا صبری تبریزی نیز اشاره کرد. (تازه‌ها ۳۱: ۴۶)

۴-۲-۱. اسپانیا

شیخ‌الدین شفا کتاب شایسته‌ای درباره روابط ایران و اسپانیا و نشانه‌های ایران‌شناسی در آن کشور دارد. کتاب را ناشری در ایران تجدید چاپ کرده است و ظاهراً مطالبش جزء همان طرحی بود که با انتشار جلد اول جهان ایران‌شناسی در تهران آغاز شده بود. (تازه‌ها ۶۶، بخارا ۷۵۱: ۹۲)

۵-۲-۱. انگلستان

۱-۲-۵-۱. دانشگاه آکسفورد: کرسی ایران‌شناسی دانشگاه آکسفورد را یکی از اخیران خاندان سودآور به سودای بقای تعلیم و زبان و فرهنگ ایرانی در این دانشگاه به وجود آورد. محمدعلی همایون کاتوزیان

از اعضای هیئت علمی مؤسسه شرق شناسی این دانشگاه است. علیرضا شیخ‌الاسلامی سلطانی از دیگر استادان فارسی و ایران شناسی این دانشگاه است. (تازه‌ها ۳۱: ۴۶) ژولی میثمی (J. Meissami) نیز در این دانشگاه تدریس می‌کند. (تازه‌ها و گوشه‌ها، کلک ۵۳: ۵۶) دکتر محمد رضا شفیع‌ی کدکنی نیز مدتی در این دانشگاه درس می‌داد. (تازه‌ها ۳۳: ۶۰)

۲-۵-۱. دانشگاه دارهام: پروفیسور باگلی استاد فارسی این دانشگاه بود و رضا نواب پور هم با تأسیس شدن شعبه فارسی این دانشگاه در آنجا مشغول به تدریس شد. (تازه‌ها ۱۰، کلک: ۱۰۷)

۳-۵-۲-۱. دانشگاه لندن (SOAS): نخستین ایرانیان مدرس فارسی در این دانشگاه احمد اردشیر و پس از او سید حسن تقی‌زاده، هدایت‌الله حکیم الهی و عباس حیدری بوده‌اند که خدمات ارزشمندی را به زبان فارسی ارائه داده‌اند. (تازه‌ها ۳۱: ۴۶) تورخان گنجه‌ای سی سال تمام در تدریس فارسی به دانشجویان فرنگی در این دانشگاه مشغول بود. او تحصیلات خود را در آلمان گذراند و توانست به مقام استادی دانشگاه لندن برسد. از او سه مقاله از طرف «دفتر خاک» در سال ۱۹۹۸ منتشر شده است: ترکی در شعر فارسی پیش از دوران مغول، کلمات و عبارات ترکی در دیوان کبیر مولانا، زبان ترکی در دربار صفویه در اصفهان. تحقیقات او همه درباره زبان ترکی بوده است. (تازه‌ها ۳۳: ۴۵) او در شانزدهم آوریل ۲۰۰۵ وفات کرد. (تازه‌ها ۴۸: ۱۲۷) دکتر مهدی محقق نیز مدتی در این دانشگاه تدریس کرده است. (تازه‌ها ۳۴: ۱۱۲)

ان. ک. اس. لمبتون (Ann Katherine Swynford Lambton) (۱۹۱۲-۲۰۰۸): او در زبان فارسی نام خود را «لمبتن» می‌نوشت. ایرج افشار در این یادداشت به طور مفصل درباره جوانب گوناگون فکری و پژوهشی این ایران شناس انگلیسی نوشته است. میس لمبتون دو چهره داشت: سیاسی و پژوهشی. در جامعه سیاست بانویی بود برآورده آمال دولت متبوع خود، همفکر و همراه سرریدر بولارد و آن طبقه از رجال سیاسی انگلیس که ریشه در افکار قرن نوزدهم داشتند. همچنین مشاور تاریخدان امور ایران در وزارت خارجه بریتانیا بود. سردنيس راس، کیپ مینورسکی و تق‌زاده استادان او در مطالعات ایرانی بودند. در سال ۱۹۴۵ بعد از جنگ جهانی، مقام تدریس فارسی و بعد تصدی آن بخش را با عنوان سنیوری یافت و از سال ۱۹۵۳ به ریاست بخش فارسی رسید. دانشجویانش در سال ۱۹۸۶ بعد از بازنشستگی او مجموعه مقالاتی را به او اهدا کرده‌اند. ایرج افشار به تعداد قابل توجهی از مقالات و کتاب‌های او در زمینه مسائل سیاسی ایران و موضوع مورد علاقه لمبتون، یعنی اصلاحات ارضی و طرز اجرای آن اشاره کرده است. او برای قلمرو کار خود که تدریس زبان فارسی بود، با توجه به ضرورت زمانی دو کتاب تألیف کرد که دانشجویانش با روش نوین مطلوب‌تری زبان فارسی را بیاموزند، نه بر گرده اسلوبی که انگلیسی‌ها در هندوستان بنیاد نهاده بودند. او کتابی با نام دستور زبان^۲ و سپس

کتاب دیگری با نام کلید دستور زبان^{۲۱} نوشت که هنوز هم کتاب‌هایی زنده است. دیگر اینکه فرهنگ کوچکی^{۲۲} فراهم کرد که بسیار کارآمدتر از ریچاردسون و اقران آن بود. در پایان یادداشت، ایرج افشار بررسی‌ها و یادداشت‌های او را با نام و سال در موضوعات زیر تقسیم کرده است:

مطالعات سلجوقی با ۴ اثر، مطالعات مغولی با ۲ اثر، نظریه سلطنت و حکومت و قضاوت با ۱۶ اثر، قاجار و مشروطیت با ۱۱ اثر، اسلام در ایران با ۸ اثر، جغرافیای تاریخی ۲ اثر، سندشناسی و تاریخ‌نگاری ۳ اثر. سپس ایرج افشار مقالات پرشمار او را در دایرةالمعارف بریل و ایرانیکا معرفی کرده و در پایان نیز تعدادی از نامه‌های او را به خود چاپ کرده است. (تازه‌ها ۵۹: ۲۱۵)

۴-۲-۱. دانشگاه کمبریج: این دانشگاه از دیرباز به تدریس زبان فارسی پرداخته است. ظاهراً نخستین ایرانی صاحب فضايلت که در انگلیس تدریس فارسی را عهده‌دار شد، میرزا محمد باقر بواناتی معروف به جان معطر است. او برادوارد براون حق تعلیم دارد. پس از او محمد قزوینی در سمت استاد و پژوهشگر از همکاران ادوارد براون محسوب می‌شد. میرزا حسن تبریزی مشهور به کمبریجی مقارن دوران مشروطیت این خدمت را انجام می‌داد. حسین کاظم‌زاده ایرانشهر، ذبیح بهروز و عیسی صدیق اعلم از دیگر مدرسان فارسی این دانشگاه بودند. (تازه‌ها ۳۱: ۴۶) دکتر شرف‌الدین خراسانی نیز مدتی در کمبریج فارسی درس می‌داد. او در آنجا نسخه‌های نامه را که آبروی تصحیح کرده بود، به خط خوش خود نوشت و به چاپ رساند. (تازه‌ها ۳۳: ۶۰) میرزا عبدالحسین خان کاشانی معلم فارسی در کمبریج بود و در سال ۱۹۰۵ وقایع انجمن چهاردهم عمومی مستشرقین در الجزایر را نگاشته است. این رساله گزارش چهاردهمین کنگره بین‌المللی شرق‌شناسان در الجزایر بوده است. (تازه‌ها ۳۹: ۷۱) پیتراوری (P. Avery) (۱۹۲۳. ۲۰۰۰) از نام‌آوران ایران‌شناس انگلیس در زمینه مطالعات ادبی کلاسیک فارسی و تاریخ جدید ایران بود. ابتدا در نیروی دریایی امپراطوری انگلیس خدمت می‌کرد و بعد مدیریت تدریس فارسی به کارمندان انگلیسی شرکت نفت ایران و انگلیس بر عهده‌اش قرار گرفت تا اینکه عاقبت استاد کینگرکالج دانشگاه کمبریج شد. زمانی که فروزانفر اقامت کوتاهی در انگلستان داشت، از جانب دانشگاه کمبریج مهماندار او بود. در زمان اقامت در تهران هم با صادق گوهرین نشست و برخاست داشت و در فهم متون از او کمک می‌گرفت. ایرج افشار بعضی از عناوین آثار او را معرفی می‌کند که از آن جمله می‌توان به ترجمه دیوان حافظ براساس چاپ دکتر پرویز خانلری^{۲۳}، ترجمه سی غزل حافظ با همکاری شاعری انگلیسی به نام جان هیث استابس^{۲۴}، ترجمه سفرنامه

21. Key to Persian grammar with additional exercises. 1967. Cambridge: University Press.

22. *Persian Vocabulary*. 1953. Cambridge: University Press.

23. *The Collected Lyrics of Hafiz of Shiraz* Paperback. 2007. Archetype.

24. *Hafiz of Shiraz: Thirty Poems: An Introduction to the Sufi Master* 2 edition. 2003. Hafez, Peter Avery, John Francis Heath-Stubbs, John Heath-Stubbs (Introduction).

حاج سیاح،^{۲۵} ترجمه منطق الطیر عطار،^{۲۶} ایران مدرن، تاریخ معاصر ایران (ترجمه محمد رفیعی مهرآبادی)، ویراستاری و سردبیری جلد هفتم تاریخ ایران کمبریج (دوران قاجار و پهلوی)^{۲۷} نام برد. (تازه‌ها ۶۰: ۷۵)

۵-۲-۱. دانشگاه منچستر: رضا نواب‌پور ابتدا در دانشگاه دارهام انگلستان زبان فارسی درس می‌داد. پس از اینکه شعبه فارسی دانشگاه مذکور بسته شد، کارش را در دانشگاه منچستر دنبال کرد. او به ادبیات معاصر تعلق خاطر خاصی داشت و رساله‌اش هم نقد احوال ادب معاصر است.^{۲۸} از دیگر فعالیت‌های او می‌توان به کتابشناسی ایران به زبان انگلیسی اشاره کرد. فهرست نویسی نسخ خطی فارسی کتابخانه جان ریلدنز هم که به او محول شده بود، با فوت ایشان ناتمام ماند. (تازه‌ها ۱۰، کلک: ۱۰۷)

استادان ایرانی در انگلستان و خدمات آنها

ایرج افشار در چند یادداشت خود ایرانیان فاضلی را معرفی می‌کند که در پیشرفت زبان فارسی و مطالعات ایرانی در انگلستان ثمربخش بوده‌اند. مجتبی مینوی را اعراف و اکبر آنها برمی‌شمارد که قسمت فارسی رادیو بی‌بی‌سی مرهون پایه‌گذاری اوست و نگارش فهرست نسخ خطی کتابخانه چستربیتی (دولبن) نتیجه مشارکت اوست. دکتر سید فخرالدین شادمان و مسعود فرزاد به سبب اقامت در لندن منشأ اقدامات خوبی برای ایران‌شناسان انگلیس بودند. دکتر ماشاء الله آجودانی با تأسیس کتابخانه ایرانیان مشعل فرهنگی فارسی‌زبانی را در لندن روشن نگاه داشته است. (تازه‌ها ۳۱: ۴۷) حسن کامشاد نیز مدتی در انگلستان فعالیت‌های ایران‌شناسانه داشت و کتاب عالی او درباره نشر فارسی نتیجه این خدمت است. دکتر غلامحسین داراب نیز در کنار فعالیت‌های ایران‌شناسی در انگلیس ترجمه‌ای از مخزن الاسرار را در سلسله انتشارات Probsthain's Oriental Series در سال ۱۹۴۵ منتشر کرد.^{۲۹} (تازه‌ها ۳۳: ۶۰)

نشریات، مجلات و مقالات انگلیسی

سیروس غنی فرزند دکتر قاسم غنی به مدت سی و پنج سال به گردآوری کتاب‌های خارجی درباره ایران پرداخت. او عاقبت فهرستی از آن کتاب‌ها را فراهم کرد و ذیل نام هر کتاب شمه‌ای از مضامین

25. *An Iranian in Nineteenth Century Europe: The Travel Diaries of Haj Sayyab 1859-1877*, Mubammad Ali Sayyab, Mebrbanoo Nasser Deyhim, Peter Avery, 1999, Ibx Publishers.

26. *The Speech of the Birds*, Mantiq'u't-Tair, of Faridu'd-Din 'Attar. 1998. Cambridge University Press.

27. *The Cambridge History of Iran*. 1991. Edited by P. Avery, G. R. G. Hambly and C. Melville, Cambridge University Press.

۲۸. این رساله با نام پژوهشی جامعه‌شناختی در نثر داستانی جدید فارسی با ترجمه ابوالقاسم سزّی در سال ۱۳۹۷ در نشر توس چاپ شده است.

29. *Makbzanol Asrār*. 1945. Nizāmī Ganjavī, Gholam Hossein Darab Khan. A. Probsthain.

و مطالب آن را بازگفت. مشخصات کتاب را ایرج افشار چنین ذکر می‌کند: Iran and the West. A: Critical Bibliography. London, 1987 (تازه‌ها ۱، بخارا ۱۱: ۸۹)

ادبیات (Edebiyat) مجله‌ای خاص تحقیقات در زمینه سرزمین‌های خاورمیانه است. ایرج افشار مدیران آن زمان مجله را ژولی میثمی، استاد زبان فارسی در مؤسسه شرق شناسی دانشگاه آکسفورد و میکائیل برد، استاد بخش زبان انگلیسی دانشگاه داکوتای شمالی و علاقه‌مند به ادبیات فارسی معرفی کرده است. همچنین ناشر نیویورکی مجله را هم در آن زمان Harwood Academic Publishers می‌شناساند. آنچه سبب شگفتی ایرج افشار شده این است که چرا مؤسس مجله، تلفظ ترکی کلمه ادبیات را برای نام مجله خود برگزیده است. (تازه‌ها و گوشه‌های ایران شناسی، کلک: ۵۶) در یادداشتی دیگر مقالاتی از شماره‌های متفاوت این مجله معرفی شده است. (تازه‌ها ۲۵، کلک: ۲۰۸)

ایران (Iran) نشریه مؤسسه ایران شناسی بریتانیا (The British Institute of Persian Studies) پیوسته به آکادمی بریتانیا است. این مجله از سال ۱۹۶۲ منتشر و سالانه یک مجلد آن بین ۱۵۰ تا ۲۰۰ صفحه چاپ می‌شود. مقالاتش در هر زمینه‌ای می‌تواند باشد، مشروط بر اینکه مربوط به ایران تاریخی و ادبی باشد. از مدیران آن می‌توان به ک. باسورث (Clifford Edmund Bosworth) اشاره کرد. رسم مجله بر آن است که در هر شماره، گزارشی از جریان رویدادهای مؤسسه اعم از آنچه در انگلیس می‌گذرد و خواه آنچه در مقر مؤسسه در تهران اجرا می‌شود، چاپ می‌کند. از این گزارش‌های کوتاه می‌توان دریافت چه سخنرانی‌هایی در مؤسسه شده است و چه کسانی از انگلیس با کمک خرج مؤسسه به ایران سفر کرده‌اند و چه افرادی از محققان و دانشجویان ایرانی از ایران به انگلستان آمده‌اند. در آغاز برخی از شماره‌ها سرگذشتی از ایران شناسان تازه درگذشته آمده است. ایرج افشار در این یادداشت چهار شماره ۳۴-۳۱ مربوط به سال‌های ۱۹۹۶، ۱۹۹۳، ۱۹۹۳ را با ذکر مقالات و نویسندگان آنها معرفی کرده است. (تازه‌ها ۲۴، کلک: ۱۹۲) تعدادی دیگر از شماره‌های این مجله در یادداشت‌های دیگری آمده است: شماره ۳۵ سال ۱۹۹۷ (تازه‌ها ۳، بخارا: ۲۱۱)، شماره‌های ۳۷-۳۵ سال‌های ۱۹۹۹-۱۹۹۷ (تازه‌ها ۷، بخارا: ۱۰۱: ۱۲۸)، شماره‌های ۴۰-۲۹ سال‌های ۲۰۰۲-۲۰۰۱. (تازه‌ها ۳۷: ۷۴)

در جزوه جدید دانشنامه ایرانیکا (چاپ آمریکا) مقاله‌ای مفید و مفصل به وضع تعلیم فارسی در انگلستان اختصاص دارد. نقضی که بر آن وارد است بی‌اعتنایی فطری نویسندگان انگلیسی به سهمی است که ایرانیان در تعلیم فارسی در دانشگاه‌های متعدد آن کشور داشته‌اند یا کارهای تحقیقاتی‌ای که به دست ایشان در انگلیس انجام شده است. در این مقاله تنها نام دکتر تورخان گنجی‌ای که پس از خانم لمبتون استاد زبان فارسی در دانشگاه لندن بود، آورده شده است. اتفاقاً این نوشته هم‌زمان با آنچه ایرج افشار درباره سابقه حضور پژوهشگران ایرانی در مجله بخارا نوشته بود، منتشر شده است. (تازه‌ها ۳۵: ۷۴)

۶-۲-۱. ایتالیا

۶-۲-۱-۱. دانشگاه ونیز: در بخش مطالعات اوراسیای این دانشگاه زبان و ادبیات فارسی تدریس می‌شود. خانم دنیلامنگینی (Daniela Meneghini) و ریکاردو زیپولی (R. Zipoli) و حمیدرضا بهارلو استادان فارسی آنجا هستند. ایرج افشار عناوین درسی و ترم‌های تحصیلی زبان و ادبیات فارسی را در این دانشگاه به طور کامل شرح داده است. (تازه‌ها ۲۴، کلک: ۲۰۴) ریکاردو زیپولی مدیر گروه مطالعات شرقی دانشگاه ونیز است. ایرج افشار تعداد کتاب‌ها و مقالات او را در این یادداشت ۷۰ مورد می‌داند. مطالعات در ابنیه تاریخی، شعر فارسی و تهیه جداول بسامدی کلمات شاعران فارسی از موضوعات مورد علاقه اوست. ایرج افشار در این یادداشت فهرستی از کتاب‌ها و مقالات او را معرفی کرده است. (تازه‌ها ۲۷: ۷۲)

نشریات، مجلات و مقالات ایتالیایی

دستور فشرده زبان فارسی^{۳۰} و تاریخ و کتابشناسی ترجمه‌های فارسی از متون ادبی ایتالیایی از زمان صفویه تا سال ۲۰۰۳^{۳۱} به همت آنجلوپیه مونتسه (Angelo Piemontese) ایران‌شناس ایتالیایی تألیف شده است. (تازه‌ها ۳۷: ۷۷)

مؤسسه شرقی نالینو ایتالیا دو مجله خاص شرق دارد. یکی که میکائیل برناردینی از گردانندگان آن و خاص مطالعات تاریخی جدی قدیم است که Eurasian Studies نام دارد و تازه‌کار است. دیگری به نام شرق نو (Oriente Moderno) مجله‌ای قدیمی است که کارلو آلفونسو نالینو (Carlo Alfonso Nallino) آن را در سال ۱۹۲۱ تأسیس کرد و اکنون نیز در انتشارات بریل منتشر می‌شود. شماره اول سال ۲۰۰۳ آن به ادبیات معاصر ایران، میان نوجویانگی و سنت‌خواهی اختصاص دارد. ایرج افشار در این یادداشت عنوان مقالات این شماره و نویسندگان آن را معرفی کرده است. (تازه‌ها ۴۴: ۹۵)

۷-۲-۱. بلژیک

۷-۲-۱-۱. دانشگاه لیژ: ژاک دوشن گیمن (J. Duchesne Guillemin) استاد پیشین رشته زبان‌های ایرانی در دانشگاه لیژ بلژیک که از ایران‌شناسان نامور و دانای اروپاست، از سال ۱۹۷۴ مدیریت نشریه آکتا ایرانیکا (Acta Iranica) را بر عهده گرفته است. ناشر این مجموعه انتشارات بریل بود، ولی از مجلد سی و یکم انتشارات Peeters در شهر لوون بلژیک متعهد نشر و پخش آن شد. به این مجموعه نامی فرعی هم داده‌اند و آن در دایرةالمعارف مداوم مطالعات ایرانی است و به طور کلی از چهار رشته

30. *Grammatica persiana in nuce*. 2004. Istituti editoriali e poligrafici internazionali

31. *La letteratura italiana in Persia*. 2003. Accademia nazionale dei Lincei.

Bibliografia italiana dell'Iran (1462-1982): Arte. Lingua. Letteratura. Filosofia e scienza. Religione. La Persia nella letteratura italiana Ed europea. 1982. Istituto universitario orientale.

مقالات کنگره (۴ مورد)، جشن نامه، یادنامه و نوشته‌های دانشمندان (۱۲ مورد)، متون و یادداشت‌ها (۱۸ مورد)، دفترهای راهنما (۱ مورد) منتشر می‌شود. ایرج افشار در این شماره سی و چهارمین جلد از رشته سوم مربوط به سال ۱۹۹۹ را که به یاد همسر دوشن گیمن است، معرفی می‌کند. این بانواز محققان تاریخ موسیقی ملل قدیمی بود. (تازه‌ها ۵۰: ۳۳). در یادداشتی دیگر ایرج افشار سی و نهمین مجلد این مجله را که مجموعه‌ای است از دستور زبان، متن‌شناسی، ترجمه و لغتنامه گویش‌های کرمانی معرفی می‌کند. (تازه‌ها ۵۵: ۱۳۰)

مجله Iranica Antuqua در بلژیک را دانشگاه گنت تهیه و چاپ می‌کند. (تازه‌ها ۴، بخارا: ۱۰۹) اندربرگ باستان‌شناس این مجله را تأسیس کرد و هنوز نیز منتشر می‌شود. (تازه‌ها ۳۹: ۵۰)

۸-۲-۱. بوسنی و هرزگوین

۸-۲-۱-۱. دانشگاه سارایوو: خانم ساباهتا گاکانین (Sabaheta Gucanin) مدرس فارسی این دانشگاه است. اورساله دکتری خود را درباره دیوان احمد خاتم آفاولی زاده زیر نظر برت فراگنر نوشت. این شاعر از اهالی بوسنی است و در سال ۱۱۶۸ درگذشته است. (تازه‌ها ۶۵: ۲۰۳)

دفتری مضبوط و موبّ از فعالیت‌های شرق‌شناسان شهر سارایوو میان سال‌های ۱۹۵۰ تا ۲۰۰۰ به نام Orientalni institute u sarajevu، ۱۹۵۰-۲۰۰۰ در ۱۷۵ صفحه انتشار یافته است. در این دفتر فهرستی کامل از مندرجات مجله Prelozi zu orijentalnu Filologiju آمده؛ همچنین مقالاتی درباره ایران و زبان فارسی معرفی شده است.^{۳۲} (تازه‌ها ۳۴: ۱۲۰)

۹-۲-۱. چک و اسلواک

۹-۲-۱-۱. بخش شرق‌شناسی آکادمی چک: یرزی بچکا (Yerzi Becka) کتابی به نام مطالعات ایران‌شناسی در چک و اسلواک (Iranica Bohemica et slovacica) نوشته که بخش شرق‌شناسی آکادمی چک با همکاری سفارت ایران آن را منتشر کرده است. کتاب مقدمه مبسوطی به زبان چکی دارد که تاریخچه ایران‌شناسی و مطالعات مربوط به آن را در چک و اسلواکی معرفی می‌کند. در ادامه مشخصات ۱۷۱۵ کتاب و مقاله که در آن کشور درباره ایران و زبان فارسی انتشار یافته آورده شده است. اولین این آثار سفر Odorica Bohemus در قرن چهاردهم میلادی به ایران است. مخلصی از نوشته بچکا به زبان انگلیسی و فارسی در کتاب آمده است. (تازه‌ها ۱۲، کلک: ۷۹)

۱۰-۲-۱. دانمارک

۱۰-۲-۱-۱. دانشگاه کپن هاگ: جس آسموسن (Jes. P. Asmussen) (۱۹۲۸-۲۰۰۲) ایران‌شناس

۳۲. Dzevabiva Arslanagic این کتاب را به زبان انگلیسی در انیستیتوی سارایوو به چاپ رسانده است.

برجسته دانمارکی از سال ۱۹۶۰ به تدریس ادبیات و فرهنگ ایران در این دانشگاه پرداخت. تألیفات او در زمینه‌های مانوی‌شناسی، یهودی‌فارسی و ادبیات فارسی است. برای او جشن‌نامه‌ای با نام برگ سبز (A Green Leaf) در جلد بیست و هشتم Acta Iranica زیر نظر دوشن گیمن انتشار یافته و ایرج افشار پنج اثر از او را معرفی کرده است. (تازه‌ها ۳۷، ص ۸۵)

۱۱-۲-۱. روسیه

۱۱-۲-۱-۱. دانشگاه پتربورگ: الکسندر فریمان (Alexander Arnoldovich Freiman)، وی برتلس (Evgeny Edvardovich Berthels)، ای کراچکفسکی و بارتلد (Vasily Vladimirovich Bartold) در این دانشگاه زبان و ادبیات فارسی را تدریس کرده‌اند. ایرج افشار به نقل از نامه‌ای که از بایفسکی (Baevski) دریافت می‌کند، این اطلاعات را درباره بولدروف می‌دهد. الکسندر بولدروف (A. Bolderoy) نیز در این دانشگاه تدریس کرده است. او ابتدا در تاجیکستان به جمع‌آوری فلکلور بدخشانی پرداخت و مقاله‌هایی هم در این زمینه منتشر کرد. بعد از بازگشت به پتربورگ در موزه ارمنیاتر و سپس در انیستیتوی خاورشناسی فرهنگستان روسیه مشغول به کار شد. سپس وارد دانشگاه پتربورگ شد و عاقبت به ریاست کرسی فیلولوژی ایرانی این دانشگاه درآمد. او بیشتر ادبیات‌شناس بود. در این یادداشت آثار و فعالیت‌های بولدروف با جزئیات بیشتری چاپ شده است. (تازه‌ها ۸، کلک: ۷۷)

ولادیمیر کوشف (V. V. Kushev) چهار سال محقق شعبه مطالعات شرقی پترزبورگ بود و در اکتبر سال ۲۰۰۱ درگذشت. وی سال‌ها رئیس بخش افغان‌شناسی آنجا بود. او کتابی در دستور زبان فارسی دارد و فهرستی از نسخه‌های مجموعه پترزبورگ به قلم او انتشار یافته است. (تازه‌ها ۳۲: ۷۷)

۱۲-۲-۱. سوئد

۱۲-۲-۱-۱. دانشگاه اوپسالا: ایرج افشار از نامه عباس علی‌زاده نقل می‌کند که خانم زگرید کاله استاد فارسی این دانشگاه است و مقدمه‌ای صد صفحه‌ای به نام ایران‌شناسی و شرق‌شناسی در سوئد به ترجمه سوئدی کتاب اورینتالیسم ادوارد سعید افزوده که بسیار ارزشمند است. (تازه‌ها ۱۰، کلک، ص ۸۹)

بو اوتاس (Bo Utas) از دیگر استادان زبان فارسی این دانشگاه است. او شاگرد نوبرگ ایران‌شناس مشهور بود و صاحب آثار فراوانی در زمینه زبان و ادبیات فارسی است. (تازه‌ها ۷، بخارا: ۱۲۲)

اکسل اریک هرملین (A. E. Hermelin) (۱۸۶۰-۱۹۴۴) یکی از مترجمان زبردست متون زبان فارسی به سوئدی است. ایرج افشار در این یادداشت تعدادی از ترجمه‌های او را معرفی می‌کند که در اینجا

صرفاً نام اثر و مؤلف آن می‌آید: بوستان سعدی،^{۳۳} گلشن معرفت حسین آزاد تبریزی،^{۳۴} گلشن راز شیخ محمود شبستری،^{۳۵} رباعیات خیام،^{۳۶} حدیقة الحقیقه سنایی،^{۳۷} انوار سهیلی ملاحسین کاشفی واعظ،^{۳۸} پندنامه عطار،^{۳۹} منطق الطیر عطار،^{۴۰} تذکرة الولیاء عطار،^{۴۱} شاهنامه فردوسی،^{۴۲} اسکندرنامه نظامی،^{۴۳} مثنوی مولوی،^{۴۴} کلیله و دمنه نصرالله منشی^{۴۵} و در نهایت منتخبات فارسی.^{۴۶} بوواوتاس در جزوه سوم جلد دوازدهم دانشنامه ایرانیکا مقاله‌ای درباره او نوشته است. (تازه‌ها ۴۰: ۶۶)

۱۳-۲-۱. سوئیس

۱-۱۳-۲-۱. دانشگاه بال: فریتز مایر (F. Meier) استاد دانشگاه بال در رشته ادبیات فارسی و معارف اسلامی بود. او در زمینه معارف اسلامی و تصوف و عرفان بسیار متبحر بود. کتاب مفصلی در احوال و اقوال شیخ ابوسعید ابوالخیر^{۴۷} و کتاب دیگری در سرگذشت و تفکرات بهاء الدین ولد نوشته است.^{۴۸} تصحیح و نشر فردوس المرشدیه فی الاسرار الصمدیه درباره شیخ مرشد کازرونی،^{۴۹} رباعیات مهستی

-
33. Sa'di, Bustān, tr. as Lustgården, skrifven AF Shaikh Muslihu-d-din Sa'di Shirāzi, Stockholm, 1918.
34. Ḥosayn Āzād Tabrizi, Golšan-e mā refat, Paris and Leiden, 1906; tr. as *Persiska dikter*, Stockholm 1921.
35. Maḥmud Šabastari, *Golšan-e rāz*; tr. anon. as *Gulshan-i-Rāz/Mystikens rosegård*, Lund, 1926.
36. 'Omar Kāyyām (Umr Khai-yām [sic]; *Robā'iyāt*; tr. anon. as *Rubā' [i] iyāt*, Lund, 1928; repr. with introduction by Ulf I. Eriksson, Lund, 1993.
37. Sanā'ī, *Ḥadiqat al-ḥaqīqa* (the first book of the work tr. anon. into Swedish from the abridged ed. by J. Stephenson, Calcutta, 1910), Lund, 1928.
38. Wā'ez Kāsefi, *Anwār-e Sobayli*; tr. as *Anwār-i-Subaili*, Stockholm, 1929.
39. Farid-al-Din Aṭṭār, *Pand-nāma*, tr. as *Pand-Nāmah*, 2 vols. (vol. I, Swedish tr.; vol. II, repr. Of Persian text, ed. Silvestre de Sacy, Paris, 1819), Stockholm, 1929.
40. Farid-al-Din Aṭṭār, *Manteq al-ṭayr*, tr. as *Mantiq-ut-Tayir*, 2 vols. (vol. I, repr. of Persian text, ed. Garcin de Tassy, Paris, 1857; vol. II, Swedish tr.), Stockholm, 1929.
41. Farid-al-Din Aṭṭār, *Taḍkerat al-awliā*, selections from the ed. by R. A. Nicholson; tr. as *Ur Tazkirat ul-Awliya*, öfversatt af Baron Erik [sic] Hermelin efter Professor Reynold A. Nicholson's text, 4 vols., Stockholm, 1931-43.
42. Ferdowsi, *Šāh-nāma*, tr. as *Šāh-Nāmah*, 5 vols. Stockholm, 1931.
43. Neẓāmi Ganjavi, *Eskandar-nāma*, tr. as *Sikāndar-Nāmah*, 15 parts, Lund, 1933.
44. Jalāl-al-din Rumi, *Maṭnawi* after ed. by R. A. Nicholson; tr. as *Mesnavi*, 6 vols, Lund, 1933-1939.
45. *Kalīla o Dimna* tr. as *Kalīlab och Dāmnab*, 3 vols. Lund, 1938-42.
46. Eric Hermelin, *Persiska antologin. Eric Hermelins tolkningar i urval av Carl-Göran Ekerwald* (The Persian anthology, rendered into Swedish by Hermelin, selected and introduced by Carl-Göran Ekerwald), Lund, 1976, repr. Stockholm, 1999.
47. *Abū Sa'īd-i Abū l-Ḥayr. Wirklichkeit und Legende*, Leiden, 1976; Pers. tr. Āfaq Bāybordi, Tehran, 1999.
- ابوسعید ابوالخیر، افسانه و حقیقت، فریتز مایر، مهرآفاق بایبوردی (مترجم)، نشر دانشگاهی، ۱۳۷۸.
48. Bahā'ī Wālad. *Grundzüge seines Lebens und seiner Mystik*, Leiden, 1989.
- این کتاب در ایران دو ترجمه دارد: بهاء ولد زندگی و عرفان او، فریتز مایر، مریم مشرف (مترجم)، نشر دانشگاهی، ۱۳۸۲؛ بهاء ولد و خطوط اصلی حیات و عرفان او، فریتز مایر، مهرآفاق بایبوردی (مترجم)، سروش، ۱۳۸۴.
49. Die Vita des Scheich Abū Ishāq al-Kāzarūnī, in der persischen Bearbeitung von Maḥmūd b. 'Uthmān, Leipzig, 1948.

گنجوی و احوال او^{۵۰} دارد. خانم مهرآفاق بایبوردی که زیر دست آن دانشمند ممتاز درس خوانده بود، مجموعه مقالات او را که در آلمان طبع شده بود، به فارسی روانی ترجمه کرد.^{۵۱} جلد اول سلسله مقالات او تصوف نام دارد و ۱۲ مطلب را دربردارد که ایرج افشار آنها را معرفی کرده است. (تازه‌ها ۶۶، بخارا ۷۵: ۱۰۷)

ایرج افشار نامه‌ای هم از مایر منتشر کرده که در آن مایر ابراز نگرانی کرده است که چون کسی نیست با او فارسی صحبت کند، زبان فارسی اش از بین برود. (تازه‌ها ۲۴، کلک: ۲۰۵)

۱-۲-۱۳-۲. دانشگاه نوشتاتل، دانشگاه لوزان، دانشگاه برن: ژرژردار (G. Redard) (۱۹۲۲-۲۰۰۵) ابتدا در دانشگاه نوشتاتل به تدریس پرداخت و در آنجا به مقام استادی رسید. چندی هم در دانشگاه لوزان و برن به دعوت تدریس می‌کرد. میان سال‌های ۱۹۵۹-۱۹۵۷ به عنوان رئیس دانشکده ادبیات نوشتاتل منصوب شد و سپس دو سال در دانشگاه برن همین سمت را داشت. مقام ریاست انجمن سوئسی زبان‌شناسی هم چندی با او بود. طرح اطلس زبان‌شناسی ایران را پی‌ریزی کرد، ولی چون حمایتی از جانب مقامات علمی و فرهنگی ایران ندید، این کار سرانجامی نگرفت. وی با حمایت افغانستان همین طرح را با عنوان اطلس زبان‌شناسی افغانستان به پایان رساند. وقتی در تهران بود، دفتری به نام A travers Les deserts de I Iran منتشر کرد^{۵۲} و پس از آن در سوئیس راهنمای توریستی ایران را در سلسله Nagel در سال ۱۹۹۶ منتشر کرد که بسیار رایج شد.^{۵۳} در همان سال کتاب دیگری به نام La Perse در نشر Silva منتشر کرد که جنبه کلی‌تری داشت و تاریخ و فرهنگ ایران را با متنی دلپسند معرفی می‌کرد.^{۵۴} برای افغانستان نیز چنین کتابی تهیه کرد.^{۵۵} ایرج افشار به نقل از مقاله مفصل جرار فوسمن (Gerard Fussman) در مجله استودیایرانی‌کا درباره ردار تعدادی از مقالات و تألیفات او را معرفی کرده است. (تازه‌ها ۵۳: ۳۳)

۱۴-۲-۱. فرانسه

۱-۲-۱۴-۱. دانشگاه استراسبورگ: بخش مطالعات فارسی دانشگاه استراسبورگ نتیجه کوشش‌های مرحوم علی‌اکبر سیاسی به سبب مناسبات عمیق او با دانشگاه‌های فرانسوی بود. بعد از او دکتر عسکر حقوقی نخستین کسی بود که تدریس فارسی را به طور علمی در آنجا آغاز کرد و مجله‌ای به نام ایران‌شناسی منتشر کرد. نصرالله فلسفی، دکتر محمد جعفر محبوب و هم‌اکنون دکتر حسین بیک

50. Die Schöne Mahsati. Ein Beitrag zur Geschichte des persischen Vierzeilers, Wiesbaden, 1963.

51. سنگ بناهای معارف اسلامی (منتخبی از مقالات علوم اسلامی): تصوف؛ مترجم مهرآفاق بایبوردی؛ پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۸۸.

52. A travers les deserts de l'Iran, Tehran, 1952.

53. Iran, Guides Nagel, Geneva, 1966.

54. La Perse (Iran), Zürich, 1966.

55. Afghanistan, Zürich, 1974.

باغبان به این خدمت مشغول اند. (تازه‌ها ۶، کلک: ۸۷)

۲-۱۴-۱. مدرسه زبان‌های شرقی پاریس معروف به اینالکو: در عهد لویی چهاردهم به تاریخ ۱۸ نوامبر ۱۶۶۹ بنا به درخواست اتاق تجارت مارسیل دستوری از کلبه صادر شد و مدرسه‌ای برای تربیت مترجم در استانبول برای زبان‌های ترکی، عربی و فارسی به نام L'Ecole des Jeunes de Langues تأسیس شد. در ۳۰ مارس ۱۷۹۵ مدرسه مخصوص زبان‌های زنده شرقی در فرانسه تشکیل شد. مدرسه مذکور از آن زمان تا کنون چندین بار تغییر نام داده است که اکنون با نام مخفف INALCO معروف است. ایرج افشار همه اسامی و سال تأسیس آنها را در یادداشت خود ذکر کرده است. (تازه‌ها ۶، بخارا: ۱۰۳) به مناسبت دو بیستمین سال تأسیس مدرسه زبان‌های شرقی پاریس رساله‌ای در سال ۱۹۹۵ انتشار یافت و در آن اسامی همه مدرسان زبان فارسی چنین آورده شده است:

۱. لوی ماسیولانگلس L. M. Langles (۱۷۹۵-۱۸۲۴)

۲. آنتوان لئونارد دوچزی A. L. Chezi (۱۸۲۴-۱۸۳۲)

۳. اتین کاتمر E. Quatremere (۱۸۳۲-۱۸۵۷)

۴. شارل شفر H. Chefer (۱۸۵۷-۱۸۹۸)

۵. شارل گانتن H. Gantin (۱۸۹۸)

۶. کلمان هوار C. Huart (۱۸۹۸-۱۹۲۶)

۷. محمدخان محلاتی (۱۹۱۵-۱۹۵۴)

۸. میرزا محمدخان قزوینی (۱۹۲۶-۱۹۲۸)

۹. هانری ماسه H. Masse (۱۹۲۷-۱۹۵۸)

۱۰. مهدی هندسی (۱۹۴۹-۱۹۷۴)

۱۱. ژیلبر لازار G. Lazard (۱۹۵۸-۱۹۷۲)

۱۲. بریژیت حمیدی (۱۹۷۰)

۱۳. غلامعلی کریمی (۱۹۶۹-۱۹۷۰)

۱۴. حسن رضوانیان (۱۹۷۰-۱۹۷۴)

۱۵. شارل هانری دوفوشه کور Ch. H. de Fouhecour (۱۹۷۲-۱۹۸۵)

۱۶. حمیده سیار (۱۹۷۹-۱۹۸۰)

۱۷. حسین اسمعیلی ایوان‌کی (۱۹۸۰)

۱۸. کریستف بالایی Ch. Balay (۱۹۸۵ به بعد) (تازه‌ها ۲۵، بخارا: ۸۹)

شارل دوفوشه کور یکی از استادان این مدرسه بود. او دیوان حافظ را بر اساس خوانش منابع پژوهشی و چاپ‌های مهم ترجمه کرده است. این ترجمه که مبتنی بر چاپ خانلری است، ۴۸۶ غزل دارد. ذیل هر غزل سه گونه ملاحظه فنی لغوی، تاریخی و جغرافیایی ضروری برای فهم فرانسه خوان‌ها آورده

است. ۵۰ غزل اول بسیار مفصل تر شرح شده که هدف آشنایی خواننده فرانسوی با مضامین و اصول واژگانی شعر حافظ است.^{۵۶} (تازه‌ها ۵۳: ۵۵) شارل شفر از استادان دیگر این مدرسه، چندین متن فارسی را ترجمه کرده و منتخبات مشهوری از ادبیات فارسی را انتشار داده است. (تازه‌ها ۵۲: ۱۷۹)

ایرج افشار نام دو تن ادبیات فارسی شناس را در نیز در فرانسه معرفی می‌کند. ایشان در ششمین کنگره بین‌المللی شرق شناسی که در لیدن هلند برگزار شده بود، شرکت کرده بودند: Guyard, S. Schefer, Ch. (تازه‌ها ۴۳: ۱۲۹)

نشریات، مجلات و مقالات فرانسوی

مهم‌ترین کتابشناسی اروپایی درباره ایران آبستراکتا ایرانیکا (Abstracta Iranica) (۲۰۰۱) است که پروفیسور شارل دوفوشه کور آن را بنیاد گذارد. مؤسسه فرانسوی مطالعات ایرانی در پاریس آن را بی‌وقفه منتشر کرد و چند سالی است مرکز نشر دانشگاهی ترجمه فارسی آن را نیز منتشر کرده است. ایرج افشار پیشنهاد می‌دهد برای تکمیل و جبران کاستی‌های این کتابشناسی، مؤسسات دانشگاهی، علمی و انتشارات خصوصی همکاری کنند و کتاب‌ها یا حداقل فهرست آثار منتشر شده خود را برای این مرکز بفرستند. (تازه‌ها ۴۱: ۹۷)

انجمن ایران شناسی فرانسه در تهران مجله‌ای با نام *Nouvelle Revue de Studes* بنیاد نهاد. مطالب مجله به زبان فرانسه و انگلیسی سالی دو بار چاپ می‌شود که یک شماره آن در هر سال جنبه مختلط و شماره دیگر، جنبه موضوعی و اختصاصی دارد. شماره نخست در بهار سال ۲۰۰۸ چاپ شد و مدیر آن کریستیان برومبژه (Christian Bromberger) یکی از متخصصان مردم شناسی ایران و سردبیر مجله، بانو دومینیک ترابی است. مجله دارای دو کمیته یکی برای حمایت و اشراف و دیگری برای نظارت تحریری است. در این یادداشت علاوه بر معرفی اجمالی مقالات شماره اول، اسامی نفرات دو کمیته هم آمده است. (تازه‌ها ۶۲: ۹۵)

مجله *Delegation Archeologique Francais en Iran* را هیئت باستان شناسی فرانسه در پاریس تهیه و چاپ می‌کرد. (تازه‌ها ۴، بخارا: ۱۰۹)

مجله *Le Monde Iranien et Islame* که ژان اوین آن را در سال ۱۹۷۱ تأسیس کرد و بعد کالمار مدیریت آن را بر عهده گرفت.

مجله *Studia Iranica* نیز توسط مرکز مطالعات ایرانی فرانسه در سال ۱۹۷۲ منتشر شد. (تازه‌ها ۳۹: ۵۰)

۱۵-۲-۱. مجارستان

الکساندر ساندو کگل (Alexander Kégl) (۱۸۶۲-۱۹۲۰) نخستین معلم فارسی در کشور مجارستان

بود. او کتابی درباره جلال‌الدین رومی و ترجمه اشعاری از او به زبان مجاری به نام *Dsetal ed-din Rumi* و کتابی *Negyrosos Versei* دارد که در سال ۱۹۰۷ منتشر شده است. همچنین فهرستی از نسخه‌های عربی و فارسی و ترکی کتابخانه خود را نوشت. کتابخانه او یازده هزار جلد (چاپی و مقداری خطی) داشت که در سال ۱۹۲۵ به فرهنگستان مجارستان اهدا شد. تعداد نسخه‌های خطی فارسی آن شصت مجلد است که میان آنها نسخه‌ای از کلیله و دمنه وجود دارد که در سال ۷۱۸ نوشته شده است. (تازه‌ها ۳، بخارا ۶۱: ۲۰۹)

۱۶-۲-۱. هلند

۱۶-۱-۱. دانشگاه لیدن: هانس دو بروین (H. De Bruijn) یکی از استادان این دانشگاه است. او ترجمه هلندی گلستان را در سال ۱۹۹۷ و چاپ دوم آن را در سال ۲۰۰۵ منتشر کرد. دو بروین معرف واقعی ادبیات فارسی به مردم هلند بوده است و به جز کارهای پژوهشی در زمینه شعر صوفیانه، قلندرانه و زندانه، عارفانه و عاشقانه،^{۵۷} منتخب اشعار بزرگان شعرای فارسی زبان را در سال ۲۰۰۲ منتشر کرده است. (تازه‌ها ۵۳: ۵۵) علی اصغر سید غراب (متولد ۱۹۶۸) ایران‌شناس دانشگاه لیدن است. او نخستین ایرانی است که به عضویت آکادمی سلطنتی هلند برگزیده شد. اعضای این آکادمی در همه رشته‌ها سیصد نفرند. او کتاب یک کلمه میرزا جعفرخان مشیرالدوله تبریزی^{۵۸} را به انگلیسی ترجمه و منتشر کرد. او یکی از گردانندگان مجله علمی *Persica* است که سالی یک بار توسط انجمن هلند. ایران در هلند با مقاله‌های پژوهشی درباره ایران منتشر می‌شود. (تازه‌ها ۵۹: ۱۷۰)

نشریات، مجلات و مقالات هلندی

کتاب *Modern Perzische Pozie* سلسله انتشاراتی به قطع رقعی از ترجمه آثار شعرای معاصر ایران است. کتاب‌ها همه دوزبانه هستند و زیر نظر علی اصغر سید غراب منتشر می‌شوند. هر کدام حدود یکصد صفحه است. آنچه تا کنون انتشار یافته عبارت است از: سهراب سپهری، فروغ فرخزاد، احمد شاملو، روشنک بی‌گناه، نادر نادرپور، بخش دوم محمدرضا شفیعی کدکنی، نصرت رحمانی. (تازه‌ها ۶۶، بخارا ۷۰: ۱۲۳)

مجله پرسیکا (*Persica*) در سال ۱۹۶۳ به همت انجمن هلند و ایران منتشر شده است. از هیئت محرران آن می‌توان به خ. ت. پ. دو بروین استاد دانشگاه لیدن، خ. ترهار (Ter Haar) و ک. هیلبراند از موزه ادینبورک، ر. هیلبراند از دانشگاه ادینبورک و ب. رادتکه (شاگرد مایر) نام برد. همه مقالات پرسیکا درباره فرهنگ ایرانی از عصر هخامنشی به بعد است. (تازه‌ها ۲۶: ۷۳)

57. Persian Sufi Poetry: An Introduction to the Mystical Use of Classical Persian Poems. Routledge. 1997.

58. *The Essence of Modernity: Mirza Yusuf Khan Mustashar Ad-Dowla Tabrizi's Treatise on Codified Law (Yak Kalima)*.

Ali Asghar Seyed-Gohrab, Sen McGlinn. Rozenberg. 2007.

۱-۳. آسیا

۱-۳-۱. ایران

۱-۳-۱-۱. دانشگاه تهران: در سال‌های ۱۳۲۹-۱۳۲۸ ده‌الی دوازده نفر از ممالک مختلف به تهران آمدند و در باغ بزرگ دانشگاه خوابگاه پاکیزه‌ای داشتند و در درس‌های ادبیات شرکت می‌کردند و از کتابخانه‌های آن روزگار بهره می‌بردند. بعدها هر کدام در کشور خود منشأ خدمات ایران‌شناسی شدند. ایرج افشار در این یادداشت تعدادی از آنها را معرفی می‌کند: ریچارد فرای (آمریکا)، ژیلبرت لازار و ژان اوین (فرانسه)، وزیرالحسن عابدی (پاکستان)، نذیر احمد و امیرحسین عابدی (هند)، فیلیپانی رونکونی (ایتالیا)، رودلف ماتسوخ و میلوش بروتسکی (چکوسلواکی)، تحسین یازجی (ترکیه)، هربرت هورست و کانوس کرده (آلمان)، عبدالمجید بدوی (مصر)، حسینعلی محفوظ (عراق). (تازه‌ها ۲، بخارا ۳۱: ۲۳۴)

نشریات، مجلات و مقالات ایرانی

انتشار نامه ایران باستان نویدی برای نفوذ زبان فارسی میان ایران‌شناسان است. تورج دریایی (آمریکا) و ابوالفضل خطیبی (ایران) توانستند با نشر این مجله، پنجره تازه‌ای را به سوی قلمرو ایران‌شناسی بگشایند. چنین مجلات معتبری ایران‌شناسان خارجی را وامی‌دارد تا مقالاتی را به زبانی غیر از زبان‌های اروپایی بخوانند. در نتیجه آنها را به فارسی خوانی سوق می‌دهد. (تازه‌ها ۳۰: ۵۹)

پژوهش‌های ایران‌شناختی نام مجله مطالعات ایرانی به زبان آلمانی است که شماره اول آن سال ۱۳۸۱ منتشر شد. سرپرستی آن برعهده دکتر نصرالله پورجوادی و سردبیری آن بردوش دکتر امید طبیب‌زاده است. مرکز نشر دانشگاهی با ایجاد این مجله به زبان آلمانی و مجله لقمان به زبان فرانسه گام‌های استواری در زمینه ایران‌شناسی برداشته است. در این مجله، مقالات ایران‌شناسان آلمانی و ایرانیانی که به آلمانی می‌نویسند، چاپ خواهد شد. همچنین نقد کتاب‌های مربوط به ایران در آن درج می‌شود. ایرج افشار پیشنهاد می‌دهد که بهتر است از تکالیف این مجله بیشتر آن باشد که انتشارات ایرانی را به جهان ایران‌شناسی معرفی کند و شاید بی‌مناسبت نباشد که در هر یک از شماره‌ها سرگذشت یکی از بزرگان درگذشته ایران‌شناسی که آلمانی‌زبان بوده است، با فهرست نوشته‌های مهم آنها به چاپ برسد. (تازه‌ها ۳۳: ۴۱)

مرکز نشر دانشگاهی نشریه لقمان (Luqman) را به زبان فرانسه در سال ۱۳۶۳ درباره فرهنگ ایرانی منتشر کرده است. (تازه‌ها ۳۳: ۴۱)

۱-۳-۲. پاکستان

۱-۳-۲-۱. دانشگاه اسلام‌آباد: دکتر صغری بانوشکفته در این دانشگاه تدریس می‌کند و کتابی با نام

شرح احوال و آثار فارسی امیر علیشیر نوایی در ۴۱۳ صفحه منتشر کرده است که ایرج افشار در این یادداشت به مندرجات این اثر می پردازد.^{۵۹} (تازه‌ها ۶۳: ۱۱۰)

۱-۳-۲-۲. دانشگاه پنجاب: سید محمد اکرم شاعر پارسی‌گوی با تخلص اکرام، سال هاست در دانشگاه پنجاب به تدریس ادب فارسی اشتغال دارد. ایرج افشار قطعه شعری از او را در این یادداشت چاپ می‌کند. او به شیوه کتاب فرهنگ سخنوران خیام‌پور در کتابی به نام آثار الشعراء، شاعران پارسی‌گوی شبه‌قاره را از عصر مسعود سعد تا عصر علامه اقبال براساس ۵۱۲ مرجع تهیه کرده که از طرف مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان انتشار یافته است. (تازه‌ها ۶۳: ۱۱۰)

۱-۳-۲-۳. دانشگاه لاهور: محمد باقر از استادان زبان فارسی این دانشگاه و از شیفتگان ادب فارسی بود. چاپ فرهنگ مدارالافاضل از آثار ارزشمند اوست.^{۶۰} (تازه‌ها ۵، کلک: ۶۴)

۱-۳-۳. ترکیه

۱-۳-۳-۱. دانشگاه استانبول: حسن عالی یوجل، احمد آتش و تحسین یازیچی از فارسی‌آموزان این دانشگاه بودند. تحسین یازیچی مبشر آثار ایرانی و نویسنده مقالات علمی در دایرةالمعارف‌ها و نشریات دانشگاهی آن کشور بود. او برای دانشنامه ایرانیکا مقالاتی که با موضوع عثمانی مرتبط می‌شود می‌نوشت؛ از جمله مقاله میرزا حبیب اصفهانی. برای دایرةالمعارف دیانت ترکیه و دایرةالمعارف اسلامی هم مقالات مفیدی نوشته است. او در پاییز سال ۱۳۸۱ درگذشت. (تازه‌ها ۳۵: ۶۶) نظیف خوجه در زبان عربی و فارسی تحقیقات و تألیفاتی دارد و در همین دانشگاه به تدریس فارسی مشغول است. نشر متن کشف الاسرار روزبهان بقلی همراه مقداری از اشعار فارسی او با ترجمه ترکی، شرح شواهد شرح التحفه الوردیه عبدالقادر بغدادی، کتابی در احوال سودی بسنوی همراه دورساله کوتاه ترکی او که یکی شرح بیته از حافظ و دیگری شرح بیته از گلستان است. (تازه‌ها، کلک ۵۶-۵۵: ۲۹۸)

۱-۳-۴. ژاپن

۱-۳-۴-۱. دانشگاه اوساکا: دانشگاه دولتی مطالعات خارجی اوساکا (اوساکا گایکوکوگو دایگاکو) در سال ۱۹۲۱ تأسیس شد. رشته فارسی این دانشگاه در سال ۱۹۶۱ افتتاح شد که قدیمی‌ترین بخش فارسی و ایران‌شناسی در دانشگاه‌های ژاپن است. تا بهار سال ۲۰۰۲، ۵۵۰ دانشجوی دوره عادی رشته فارسی این دانشگاه فارغ‌التحصیل شدند. ایرج افشار مواد درسی فارسی این دانشگاه را به تفکیک ترم و مقطع برشمرد و به طور مبسوط استادان بخش فارسی و ایران‌شناسی را معرفی کرده است: هاشم

۵۹. شرح احوال و آثار فارسی امیر علیشیر نوایی متخلص به فانی؛ تهران: بین‌المللی الهدی، ۱۳۸۷.
۶۰. فیضی سرهندي، الله داد؛ مدارالافاضل؛ به تصحيح دكتور محمد باقر؛ دانشگاه پنجاب، ۱۳۳۷.

رجب زاده، شیکه نوموری (Shigeo Mori)، خانم یوکوفوجیموتو (کاگوا) (Yuko Fujimoto Kagawa) و شین تاکه هارا^{۶۱} (Shin Takehara). در پایان، کتابخانه این دانشگاه و کتب مهم آن معرفی شده اند. (تازه‌ها ۵۰: ۱۳۸)

هاشم رجب زاده از استادان زبان فارسی این دانشگاه مقالات متعددی با موضوع ایران شناسی در ژاپن در مجله‌های آینده، ایران شناسی و کلک چاپ کرده است. او مقاله‌های بسیاری از ایران شناسان نامی ژاپن را به فارسی ترجمه کرده است. (تازه‌ها، ۱، بخارا: ۸۳) رجب زاده در سال ۲۰۰۵ نخستین جلد از مجله خود را با نام Journal of Iranian Studies در ژاپن منتشر کرد که ایرج افشار در این یادداشت مقالات یکی از شماره‌های این مجله و نویسندگان آن را معرفی کرده است. (تازه‌ها ۵۰: ۱۴۴) او بعد از بازنشستگی از دانشگاه اوساکا، خانه‌ای ساخت و در آن کتابخانه‌ای ترتیب داد و نام آن را ایران گذاشت تا دانشجویان ایران شناسی از آن بهره جویند. (تازه‌ها ۵۲: ۲۰۱) پروفیسور ئه ایچی ایموتو (Eiichi Imototo) استاد ممتاز دانشگاه مطالعات خارجی اوساکا بود.^{۶۲} (تازه‌ها ۳۸، ص ۱۰۳)

۲-۳-۴-۱. دانشگاه ریوکوکو: این دانشگاه در ایالت شیکاگو بالای کیوتو قرار دارد و مدرسان آن آقای سانو و هاشم رجب زاده (به طور موقت) است. (تازه‌ها ۵۶: ۱۹۵)

۳-۳-۴-۱. دانشگاه کیوتو: مینوبو هوندا (Minobu Honda) (۱۹۹۹-۱۹۲۳) مقام استادی این دانشگاه را بر عهده داشت و دانشجوی ولادیمیر مینورسکی در دانشگاه کمبریج بود. او هشت سال در ایران مقیم بود و مقامی نظیر وابسته فرهنگی داشت. متخصص تاریخ مغول ایران بود و چند سالی (۱۹۷۵-۱۹۵۷) در دانشگاه هوکایدو جزیره سایورو به تدریس پرداخت. پس از بازنشستگی نیز در مدرسه تجارت ناگویا تدریس کرد. (تازه‌ها ۴، بخارا: ۱۰۲)

۴-۳-۴-۱. دانشگاه مطالعات خارجی توکیو: ایرج پارسی نژاد یکی از استادان دانشگاه زبان‌های خارجی توکیو است. او مقاله‌ای هم درباره فعالیت‌های ژاپنی‌ها در رشته ایران شناسی چاپ کرده است که در دفتر هفدهم پژوهشگران (نشریه پژوهشکده علوم انسانی) به طبع رسیده است. این مقاله در شماره دوم (تابستان ۱۳۷۶) مجله گلستان هم چاپ شده است. (تازه‌ها، ۱، بخارا: ۸۳) پروفیسور تسونویو کوریوانگی استاد ممتاز دانشگاه مطالعات خارجی توکیو و استاد پیشین دانشگاه‌های توکیو و دایتوبونکا بود. فرهنگ دوزبانه ژاپنی-فارسی و فرهنگ جامع فارسی به ژاپنی او ستودنی است. او کتاب‌های سودمند بسیاری برای فارسی‌آموزی ژاپنی‌زبانان تألیف کرده و شماری از آثار ماندگار ادب فارسی را هم به ژاپنی ترجمه کرده است. وی توانست دوازدهمین جایزه ادبی و تاریخی بنیاد

۶۱. او مؤلف کتاب ادبیات شفاهی ایران به ژاپنی و کتاب افسانه‌های ایرانی به روایت دیروز و امروز همراه احمد وکیلان به فارسی است.

۶۲. او نویسنده کتاب آسوکا و پارس (پیشروی فرهنگ ایرانی به شرق) با ترجمه قدرت‌الله ذاکری است.

موقوفات دکتر محمود افشار را در سال ۱۳۸۲ دریافت کند. خانم دکتر امیکو اوکادا نیز در این دانشگاه و دانشگاه چوئو تدریس فارسی داشته است. پروفسور موریو فوجی ئی و پروفسور ماکوتوهاچی اوشی از دیگر استادان ایران‌شناسی این دانشگاه‌اند. (تازه‌ها ۳۸: ۱۱۰)

۵-۳-۱. هند

۵-۳-۱-۱. دانشگاه احمدآباد گجرات: Chnotubhai Ranchhodji Naik از استادان این دانشگاه کتاب شرح حال خان خانان و حلقه ادبی او را در سال ۱۹۶۶ به انگلیسی چاپ کرد.^{۶۳} (تازه‌ها ۲۹: ۷۳)

۵-۳-۲-۱. دانشگاه دهلی: محمد اسلم خان استاد زبان و ادبیات فارسی این دانشگاه بود. فارسی را شیرین و خوب صحبت می‌کرد. از تلاش‌های او تجدید طبع مقالات هادی حسن است که موقوفات دکتر محمود افشار آن را در تهران با مقدمه‌ای از او چاپ کرده است. (تازه‌ها ۲۹: ۶۵) امیر حسن عابدی حدود ۴۰ سال در این دانشگاه فارسی درس داد. از آثار او چاپ ترجمه فارسی دو متن مشهور ادبی فکری هند جوگ بنسست از آثار دوره دارا شکوه و پنجا کیانه از آثار دوره اکبر پادشاه است که به اشراف و همکاری دکتر تاراچند سانسکریت‌شناس در سال‌های ۱۹۶۸ و ۱۹۷۳ چاپ شده است. مترجم کتاب اول ناشناخته، ولی مترجم کتاب دوم مصطفی خالقداد عباسی است. دریای اسمار نیز به اهتمام این استاد چاپ شده است.^{۶۴} شریف حسین قاسمی مدتی رئیس بخش فارسی دانشگاه دهلی بود. او کتاب یادگار غالب تألیف الطاف حسین حالی در احوال و آثار غالب را به فارسی ترجمه کرد. اهمیت این کتاب بدان است که حالی شاگرد غالب بود. (تازه‌ها ۲۹: ۷۲)

۵-۳-۳-۱. دانشگاه علیگره: نذیر احمد یکی از استادان این دانشگاه بود. از نگاه ایرج افشار او فاضل‌ترین هندوستانی متخصص ادبیات در میان معاصران خود بود. او نخستین دانشمندی است که جایزه ادبی و تاریخی دکتر محمود افشار را دریافت کرد. مجموعه مقالات او با نام قند پارسی از سوی انتشارات موقوفه دکتر محمود افشار در دو جلد طبع شده است. (تازه‌ها ۶۱: ۱۵۴) او ناظر یادنامه‌ای بود که در سال ۱۹۹۴ از سوی انجمن غالب برای فخرالدین علی احمد رئیس جمهور هند منتشر شد. در این مجموعه چند مقاله مربوط به ایران است که ایرج افشار آنها را معرفی کرده است. (تازه‌ها ۲۶: ۷۳) نامه‌ای هم به خط او برای ایرج افشار چاپ شده است. (تازه‌ها ۶۱: ۱۵۴)

۵-۳-۴-۱. دانشگاه هندو بنارس: سید حسن عباس دانشیار گروه زبان فارسی این دانشگاه است. رساله دکتری او در دانشگاه تهران درباره آزاد بلگرامی است که انتشارات موقوفات دکتر محمود افشار آن را چاپ کرده است. سخن و خط نیکوی فارسی، او را به مدرس خوبی برای زبان فارسی تبدیل کرده

63. 'Abdu'r-Rahim Khan-I-Khanan and his literary circle. 1966. Gujarat University.

۶۴. دریای اسمار (ترجمه کتاسرت ساگر)؛ مصطفی خالقداد عباسی (مترجم)؛ امیر حسن عابدی؛ تاراچند (مصحح).؛ دهلی نو: رایزنی سفارت جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۵.

است. (تازه‌ها ۴۳: ۱۵۵)

استادان هند

عزیزالدین احمد برادر نظام‌الدین هندی هنرمند خطاط است. او استاد زبان فارسی در هند است. رساله دکتری او در دانشگاه کمبریج کتاب مفصلی درباره جوامع الحکایات عوفی است که سلسله اوقاف گیپ آن را چاپ کرد. طبع متن سلوک الملوک فضل‌الله بن روزبهان خنجی در حیدرآباد دکن از دیگر آثار اوست. (تازه‌ها ۳۰: ۵۸) در کتاب سه جلدی صدیقه دولت‌آبادی نامه‌ها، نوشته‌ها و یادها تألیف مهدخت صنعتی و افسانه نجم‌آبادی، بانویی هندی با نام سراج‌النساء بیگم معرفی می‌شود که در سال ۱۳۱۴ در دانشسرای عالی درس ادبیات فارسی می‌خوانده و سرپرست او صدیقه دولت‌آبادی بوده است. او نخستین بانویی بوده که هم‌زمان با افرادی چون دکتر محمد معین، دکتر ذبیح‌الله صفا، پرویز ناتل خانلری درس می‌خوانده است. سراج‌النساء نامه‌ای به یاد ایران از هند به صدیقه دولت‌آبادی می‌نویسد که سرشار از عشق به ایران است. ایرج افشار این نامه را در این یادداشت چاپ کرده است. (تازه‌ها ۶۳: ۱۲۵) ایرج افشار نام چندین استاد هندی زبان و ادب فارسی را در یادداشتی معرفی می‌کند: محمد شفیق لاهوری، هادی حسن، کلیم‌الله حسینی، محمد اسحاق، محمد اقبال (مصحح راحة الصدور)، نظام محمد، یوسف کوکن، وزیرالحسن عابدی، شهریار تقوی، زبیده خاتون. (تازه‌ها ۶۱: ۱۵۴)

نشریات، مجلات و مقالات ایرانی

مرکز تحقیقات فارسی دهلی نو که بخشی از رایزنی فرهنگی ایران در هندوستان است، به کوشش سید عبدالرضا موسوی طبری مجموعه‌ای از مقالات مربوط به ادب فارسی در هندوستان را با عنوان مهتدات چاپ کرده است. (تازه‌ها ۶۶: ۱۱۰)

کتاب *printing in Calcutta to ۱۸۰۰* تألیف گراهام شاو (Graham Shav) در سال ۱۹۸۱ چاپ شده است. این کتاب نشان می‌دهد که از ابتدای ورود صنعت چاپ به کلکته تا سال ۱۸۰۰ تعداد کتاب‌های چاپ‌شده در هند ۳۶۸ عنوان است. کتاب‌های فارسی بخش عمده‌ای از این کتاب‌ها را تشکیل می‌دهند. (تازه‌ها ۵، کلک: ۶۰)

دانشمند اتریشی به نام زیگزید وبر (S. Weber) کتاب مفصل و مستندی در دو مجلد (۱۱۰۴ صفحه) با نام *Die Persische Verwaltung Koschmirs* (۱۸۴۲-۱۸۹۲) درباره دوایر حکومتی کشمیر میان سال‌های ۱۸۴۲ تا ۱۸۹۲ که مکاتباتشان به زبان فارسی بوده است، براساس اسناد و مدارکی رسمی نوشته و بخش ایران‌شناسی آکادمی اتریش آن را زیر نظر برت فراگز منتشر کرده است. نخستین بار است که با نگاهی پژوهشی مقام و دوران رواج زبان فارسی در کشمیر در یک کتاب منتظم مطرح

می شود. مباحث عمده کتاب عبارت است از: قلمرو فارسی‌گویی در کشمیر، هنزا و نگرو چترال، بحثی درباره وکیل و منشی، معرفی انواع اسناد. در قسمتی از کتاب به بررسی وجوه دستوری و زبانی منطقه پرداخته شده است. (تازه‌ها ۶۲: ۷۸)

ایرج افشار در یکی از یادداشت‌های خود دو مقاله از شماره ۹۷ مجله خدابخش لایبریری جنرل را که در کتابخانه خدابخش در شهر پنته هندوستان منتشر می‌شود معرفی می‌کند. چنین مقالاتی بر اهمیت زبان فارسی در هند دلالت دارد. یکی مقاله‌ای است با عنوان «آواره‌گرد اشعار» که نواب رحمت‌الله خان شروانی تنظیم کرده است. این نوشته مجموعه‌ای است از ابیات فارسی رایج در افواه عمومی و مردم هند که حکم مثل سایر یافته‌ها و از آن زمره است: آفتاب آمد دلیل آفتاب، آن قدح بشکست و آن ساقی نماند، از دوزخیان پرس که اعراف بهشت است، ای بسا آرزو که خاک شدست، ای گل به تو خوشنودم تو بوی کسی داری، با دوستان تطف با دشمنان مدارا، برعکس نهند نام زنگی کافور، چه دلاورست دزدی که به شب چراغ دارد، دهن سگ به همه دوخته بر. اصطلاح «آواره‌گرد» برای این‌گونه ابیات و اشعار خود حکایت از ذوق واژه‌یابی میان فارسی‌زبانان هند و اردو شناسان آن سرزمین دارد و کلمه‌ای است که ما هم می‌توانیم آن را مصطلح کنیم. عنوان مقاله دیگر «بیاض آزاد» است. ابوالکلام آزاد وزیر فرهنگ مدبر و مدیر و صاحب شخصیت هندوستان این نقل بیاض را از ابیات خوب و دلنشین زبان فارسی و مقداری از شعرهای اردو تربیت داده بود. (۱۶ بیت فارسی و ۱۹۳ شعر اردو و ۲۷۳ بیت عربی). (تازه‌ها ۱۰، کلک: ۹۶)

در سال ۱۹۴۶ محمد اسحاق در کلکته مجله Indo-Iranica را منتشر کرد. (تازه‌ها ۴، بخارا: ۱۰۸)

۱-۴. آفریقا

۱-۴-۱. مصر

۱-۴-۱-۱. دانشگاه الازهر: محمد نورالدین عبدالمنعم استاد فارسی این دانشگاه است. (تازه‌ها ۴۷: ۴۱)

۱-۴-۱-۲. دانشگاه الزقاریف: ایران شناسی در مصر تاریخچه‌ای درخشان دارد. در دوره عثمانی کتاب‌های فارسی آنجا چاپ می‌شد و مخطوطات مهمی به زبان فارسی در کتابخانه‌های پاشاها و رجال مصری گردآوری می‌شد که اکنون در کتابخانه آن کشور است و فهرست خوبی از آنها را مرحوم نصرالله مبشر الطرازی نوشت و چاپ شد. از کتاب‌های مهم، ترجمه عربی شاهنامه بنداری است که عبدالوهاب عزام به چاپ آن توفیق یافت. درباره ادب کهن فارسی بسیار زحمت کشیده‌اند و امهات آن را از قبیل تاریخ بیهقی، قابوسنامه، سیاست‌نامه و... به عربی ترجمه کرده‌اند. دکتر احمد محمد

النادی استاد دانشگاه الزقاریف است. او تاریخ طبرستان ابن اسفندیار^۶ و خسی در میقات آل احمد را به عربی ترجمه کرده است. (تازه‌ها ۴۷: ۴۱)

۲. اهمیت زبان فارسی برای ایرج افشار

ایرج افشار لحظه به لحظه عمر گرانمایه‌اش را در راه گسترش و اعتلای زبان فارسی و فرهنگ ایرانی صرف کرد. تک تک واژه‌های تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی گویای این سخن است. او حتی زمانی که در راه سفر بر ستون‌های آهنی چراغ برق وسط جاده نام سازنده تیرها را که فراساز نام داشت، با خط لاتین Farasaz می‌دید، آه از نهاد برمی‌کشید و بر سر نوشت زبان فارسی افسوس می‌خورد و این خطا را در نوشته‌هایش تذکر می‌داد. (تازه‌ها، ۳۳: ۴۶) او صیانت از زبان فارسی را هدف زندگی خود قرار داده بود. برای ایرج افشار گران و ناگوار آمده بود زمانی که دو تن از معلمان گروه کتابداری دانشگاه تهران، انگلیسی‌زبان و آمریکایی بودند و بدین مناسبت صورت مجلس مذاکرات گروه را به زبان انگلیسی می‌نوشتند. شایسته نمی‌دید در دانشگاهی که همواره مشوق پیشرفت زبان فارسی بوده است، نامه‌های رسمی‌اش به زبانی غیرفارسی باشد. او نادرستی این عمل را به دکتر صالح گزارش می‌دهد و از آن به بعد نوشتن گزارش‌ها به زبان فارسی می‌شود. (تازه‌ها ۲، بخارا، ۹۹) این مایه از نکته‌یابی از دانشی مردی چنین، یک تنه می‌تواند ناجی زبان فارسی باشد. او در یادداشتی با عنوان اهمیت زبان فارسی از نظر سیاسی گزارش می‌دهد که در نخستین جلسات مجلس شورای ملی یکی از نمایندگان با نام میرزا جواد خان سعدالدوله به وزیر پست و تلگراف ایراد می‌کرد که چرا باید مکاتبات اداری را به زبان فرانسه بنویسد. متن این قسمت از جلسه را نیز در اثبات مدعا در یادداشت خویش می‌آورد. (تازه‌ها ۵۷: ۱۴۵)

۳. پیشنهاد های ایرج افشار برای بهبود جایگاه ایران و زبان فارسی در جهان

در این قسمت کوشیده‌ام چند پیشنهادی که ایرج افشار در تازه‌ها و پاره‌های ایران‌شناسی برای بهبود ارزشمندی ایران و زبان فارسی ارائه می‌دهد بیان کنم:

۳-۱. در این یادداشت ایرج افشار باور دارد که همان طور که جراید و مجله‌های روزگانی می‌کوشند تا ناقل و ناشر مقاله‌های سیاسی و اجتماعی جدیدی باشند که درباره وقایع و حوادث جاری انتشار می‌یابد، لازم است یکی از مؤسسات علمی کشور هم متصدی و متعهد ترجمه‌کردن و انتشار دادن نوشته‌ها و مقاله‌هایی باشد که صرفاً درباره مباحث تاریخی، ادبی، هنری و باستان‌شناسی ایران است و به تعداد زیاد در پنجاه شصت مجله جهانی انتشار می‌یابد. البته به ندرت و گاه به‌گاه چند مقاله به طور تصادفی ترجمه و در یک مجله ادبی انتشار یافته، ولی آن طور نبوده است که ایرانیان در جریان

۶۵. ابن اسفندیار، محمد بن حسن؛ تاریخ طبرستان؛ احمد محمد النادی (مترجم)؛ مصر: المجلس الأعلى للثقافة، ۲۰۰۲.

مرتب نشر مقاله‌ها قرار بگیرند. ما برای آنکه بدانیم در زمینه‌های فرهنگ ایران باستانی، زبان‌شناسی، ادبیات فارسی قدیم و معاصر، تاریخ و جغرافیای طبیعی و تاریخی، هنر و باستان‌شناسی کشورمان چه تازه‌ها و چه عقیده‌ها، نظرها و بررسی‌ها در مجله‌ها و نشریه‌های خارجی و به طور اهم و اغلب در مجله‌های شرق‌شناسی یا خاص ایران‌شناسی انتشار می‌یابد و برای آنکه بتوانیم منظم‌اً جریان‌های تحقیقاتی را دنبال کنیم، یک روز باید در صدد برآییم که نشریه‌ای سالانه و احتمالاً در سه چهارمجله منتشر کنیم و مقاله‌ها را به روش صحیح ترجمه و در آن مجموعه‌ها درج کنیم. چون این‌گونه کارها هزینه بردارست، ناچار می‌باید سازمانی فرهنگی که توانایی مالی و اداری این خدمت را داشته باشد، چنین کاری را بر عهده بگیرد، مانند پژوهشگاه علوم انسانی.

گام‌هایی که در راه اجرای این هدف و خدمت باید برداشته شود:

۱. تعیین و اشتراک مجله‌ها که احتمالاً به مرز هفتاد هشتاد می‌رسد. در حال حاضر چند مجله مخصوص ایران‌شناسی انتشار می‌یابد: *Iran - Iranica Antiqua - Iranian studies - Studia Iranica* جزین در مجله‌های کلای شرق‌شناسی مانند *Journal Arsiatique* و همچنین در مجله‌های مختص اسلام‌شناسی، مانند *Der Islam* و نیز در مجله‌های مربوط به هنر شرق.

۲. تمرکز دادن این مجله‌ها در مرکزی که بتواند مورد استفاده محققان کشور باشد و از مقاله‌ها فتوکپی برای ترجمه تهیه شود.

۳. تهیه فهرست مقاله‌ها به ترتیب موضوعی به زبان اصلی و به ترجمه فارسی بر اساس روش تهیه و انتشار این فهرست هر شش ماه یکبار همراه انتشار صورت مجله‌ها و نشریه‌ها.

۴. انتخاب مقاله‌ها بر اساس آنکه کدام ارزش ترجمه شدن دارد. همچنین فهرست مقاله‌هایی که ترجمه نمی‌شود، در پایان هر جلد بیاید.

۵. انتشار مقاله‌ها به ترتیب موضوعی. بدین منظور چهار مجموعه سالانه پیشنهاد می‌شود: فرهنگ ایران باستان، باستان‌شناسی و هنر، ادبیات و زبان، تاریخ و جغرافیا و فرهنگ.

۶. از ترجمه هر مقاله‌ای که مرتبط با مباحث سیاسی و اجتماعی باشد، خودداری شود. (تازه‌ها ۲۵، کلک: ۱۹۹)

۲-۳. چه خوب است ایرانیان ثروتمند مقیم آمریکا از محل اندوخته‌ها یا درآمد خود مبالغی را برای گسترش مباحث مربوط به ایران و زبان فارسی در اختیار دانشگاه‌های معتبر آمریکا قرار دهند. همان کاری که فریدون سودآور در انگلستان انجام داد و مبلغی قابل توجه در اختیار دانشگاه آکسفورد برای مطالعات ایرانی داشت. (تازه‌ها ۱، بخارا: ۸۷)

۳-۳. سازمان گسترش زبان فارسی در آمریکا در کنار نشر مجله گلستان و برگزاری جلسات سخنرانی، در راه گسترش تحقیق و تدریس دانشگاهی مطالعات ایرانی تدبیری در نظر گیرد. (تازه‌ها ۶، بخارا: ۹۱)

۳-۴. انتشار مجلات فارسی زبان پرمایه در مبحث مطالعات ایرانی، ایران شناسان خارجی را به فارسی خوانی وامی دارد و مقام زبان فارسی را به جایی می‌رساند که دلپسند ماست. (تازه‌ها ۳۰، ص ۵۶)

۳-۵. ایجاد کتابشناسی خاص سالانه در مقوله مطالعات ایرانی که تمام پژوهش‌های مفید و کارآمد را در برگیرد و معرفی کند، از ضروریات سنجیده و علمی است و به شناخت گسترش رشته ایران شناسی و زبان فارسی یاری می‌رساند. به این دلیل که هزینه‌ها و فعالیت‌های گسترده‌ای باید صرف چنین کاری شود، حوزه‌های دولتی بهتر می‌توانند مسئولیت آن را بر عهده بگیرند. (تازه‌ها ۵۵: ۱۳۱)

۳-۶. از ضروریات است که مرکزی ایجاد شود که کارش ترجمه مقالات پژوهشی مهم (چه از نظر موضوع و چه از نظر نحوه تحقیق) از زبان‌های غیرانگلیسی باشد. این کار سبب می‌شود پژوهشگران مطالعات ایرانی که برای مثال زبان گجراتی، ژاپنی، روسی، مجاری و... نمی‌دانند، از فعالیت‌ها و نوشته‌هایی که به این زبان‌ها درباره ایران و زبان فارسی نوشته می‌شوند آگاه شوند. ایرج افشار این کار را وظیفه بنیاد ایران شناسی و کتابخانه ملی می‌داند. (تازه‌ها ۵۶: ۱۹۸)

۴. ستایش از تلاش‌های نام‌آوران ایرانی در پاسداشت زبان فارسی

ایرج افشار همیشه قدردان و سپاسگزار تلاش بزرگان این مرزوبوم در نگاه داشت زبان فارسی بود و در همه آثارش از چنین مردانی به نیکی یاد می‌کرد. او در یادداشتی می‌نویسد که هنگامی که محمدعلی فروغی وزیر مالیه بود، متحدالمالی به آن وزارتخانه صادر کرد که نامه‌های اداری باید از برگردان کردن مفاهیم فرنگی عاری باشد. احمد فرامرزی که در آن وزارت خانه خدمت می‌کرد، این نامه را دید و در مجله تقدم (دی ۱۳۰۶) چاپ کرد. ایرج افشار برای استفاده و پرهیز از این بلای دامنه دار متن این نامه را نقل می‌کند. (تازه‌ها ۴۱: ۹۸) در یادداشتی دیگر بخشی از نامه علی دشتی به مدیرعامل سازمان رادیو و تلویزیون را درباره زبان معیار می‌آورد، این نامه در اواخر اسفندماه سال ۱۳۵۵ نگارش یافته است و نقل آن نگاه و عقیده دشتی را در حفظ و نگاهداری زبان فارسی بازمی‌شناساند. (تازه‌ها ۴۳: ۱۳۳)

ایرج افشار در یادداشتی دیگر می‌نویسد که با خواندن «گل آقا بچه‌ها» دریافتم که در ۲۸ بهمن ۱۳۸۲، بیست و هشت تن از کسانی که در هفتمین دوره آموزش یابی بیشتر زبان و ادبیات فارسی از کشورهای مختلف در ایران به سر می‌بردند، به خانه طنز ایران می‌روند و با آقای کیومرث صابری دیدار می‌کنند. ایرج افشار سخنان کیومرث صابری را برای استفاده ایران شناسانی که به تعلیم زبان و ادبیات

فارسی می‌پردازند، مناسب می‌داند. پس یادداشتی به آن اختصاص می‌دهد. کیومرث صابری با تحلیل‌های خوب و دلنشین، مجله «بچه‌ها گل آقا» را متنی می‌داند که می‌شود با آن زبان فارسی را به غیرفارسی‌زبانان آموزش داد. همان‌گونه که در دانشگاه اوساکای ژاپن این مجله یک منبع کمک‌درسی برای دانشجویان لیسانس و فوق‌لیسانس زبان فارسی است. (تازه‌ها ۴۱: ۱۰۵)

۵. معرفی و ارزش‌گذاری فارسی‌نویسی ایران‌شناسان و مستشرقان بنام جهان

ایرج افشار ارتباط‌دهنده ایران‌شناسان غیرایرانی به ایران‌شناسی ایرانی بود. از این‌روی نامه‌های بسیاری به او نوشته می‌شد. ایشان در تازه‌ها و پاره‌ها متن بعضی از نامه‌های فارسی ایران‌شناسان غیرایرانی و علاقه‌مندان فرهنگ و زبان فارسی غیرفارسی‌زبان را چاپ کرده است و در یادداشت‌های خود نوع فارسی‌نویسی، مهارت زبانی و حتی خط فارسی ایشان را سنجیده است. نمونه‌هایی از این نامه‌ها در زیر معرفی می‌شود:

.نمونه‌ای از خط عربی گوته شاعر آلمانی (تازه‌ها ۳: ۲۰۶)

.نامه‌ای از میلوسن پروتسکی (تازه‌ها ۲: ۲۳۶)

.متن ۲۱ نامه فارسی از فریتز مایر (تازه‌ها ۲: ۲۴۵)

.فارسی‌خوانی و فارسی‌دانی شاهزاده ژاپنی پرنس میکازا و تلاش ایرج افشار در علاقه‌مند کردن او به

فارسی (تازه‌ها ۴۷: ۳۶)

.شعرهای فارسی شارژ دافرسفیر اتریش در ایران (تازه‌ها ۶۰: ۶۰)

.نامه‌ای از کریستوفر بورگل استاد ادبیات فارسی دانشگاه برن (تازه‌ها ۶۴: ۱۲۲)

و بسیاری نامه‌های دیگر که در متن این نوشتار به آنها اشاره شده است.

